

**vakblad voor
informatieprofessionals**

Het mediadieet

Deel 2 Achter het
nepnieuws: *deeper
down the rabbit hole*

**Metadatabeleid
in Deventer**

Kijkje bij de Athe-
naeumbibliotheek

Open informatie

Waarom het nodig
is transparant te zijn

BLM bij de BL

Hoe er in Londen
wordt omgegaan
met inclusiviteit

2021 | 03

**BOEKENROOF
EN BIBLIOTHEKEN:
EEN COMPLEXE
KWESTIE**

COLOFON

IP is samen met Informatieprofessional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (25ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg
tel. 06-223 75 75 9
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-223 75 75 9,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Marjo Bakker, Maarten Brinkerink,
Wilbert Helmus, Dafne Jansen,
Vincent M.A. Janssen,
Evelien de Jonge, Leen Liefsoens,
Cindy Lammers (hoofdredacteur),
Matthijs van Otegem, Mirjam
Raaphorst, Vincent Robijn,
Eric Sieverts en Daniël de Vette

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Jos Damen, Anne van den Dool,
Rob Feenstra, Suzan Folkerts,
Marianne Hermans,
Frank Huysmans, Marja Kingma,
Marijn Mostart, Lotte Savelsberg

abonnementsen

Voor abonnementsprijzen
en andere informatie zie
Informatieprofessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren
in blad of op de site:
Rajin Roooram, e-mail rajin.rooram
@informatieprofessional.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming
tot publicatie in dit tijdschrift
strekt zich tevens uit tot het
in enigerlei vorm elektronisch
beschikbaar stellen.

INHOUD

08

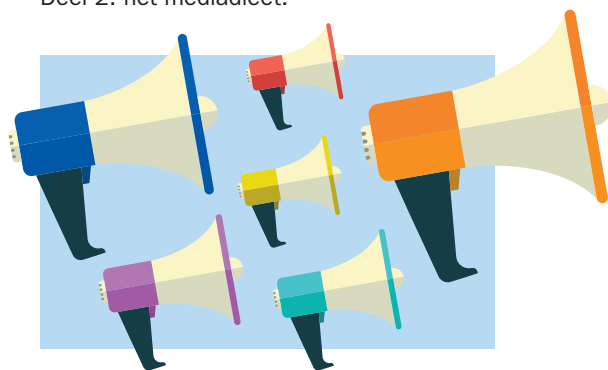
Rover of beroofde?

Kunst teruggeven aan het beroofde land is inmiddels een bespreekbaar issue, maar hoe zit het met roofboeken in bibliotheken? Anne van den Dool dook in deze complexe kwestie.

12

Achter het nepnieuws #2

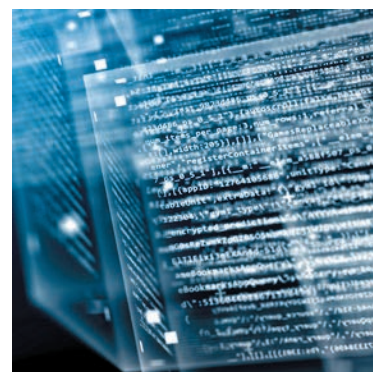
In een serie van zes artikelen duikt Vincent M.A. Janssen, complotdenker-in-opleiding, in de wereld van misinformatie, fake news en aanverwante begrippen. Deel 2: het mediadiet.

14

Open the Black Box

Initiatiefnemers van *Open the Black Box* vertellen over waarom organisaties veel opener moeten zijn over wat er gebeurt met hun eigen informatie en die van een ander.

RUBRIEKEN

04

Data in beeld

Raphael tot op de vezel

07

IP Lingo

Hyper-automatisering

19

Column Frank Huysmans

Digitisation op dement

26

KB Onderzoekskroniek

Burger en data

20

Deventer metadataleidend

Hoe gaat de Athenaeumbibliotheek Deventer om met ontwikkelingen op het gebied van metadatering en catalogisering? Een kijkje achter de schermen van de erfgoedbibliotheek.

DEUREN OPEN

Op het moment van sluiten kwam het nieuws naar buiten dat Duitsland als eerste Europese lidstaat koloniale roofkunst gaat teruggeven aan het beroofde land. Er zit op kunstzinnig vlak dus schot in deze zaak, en dat is mooi. Bij bibliotheken blijkt dat ietsje anders te liggen. We zochten uit of zij wellicht roofboeken op de plank hebben staan, maar met deze vraag als binnenkomer gingen de archiefdeuren niet automatisch open. En eenmaal open, dan slechts op een kiertje – enkele uitzonderingen daargelaten. Uitwiden over boeken die uit Nederland zijn geroofd, gaat echter een stuk makkelijker. Als slachtoffer praat je meestal vrijer dan als dader. Niet dat dit geen boeiend onderwerp is overigens. Lees alleen al *De grote boekenroof* (2017) van de Zweedse

journalist Anders Rydell. Een indruk- en huiveringwekkend verhaal over de grootschalige plundering van bibliotheken en privécollecties – ook in Nederland – door de nazi's om literatuur als wapen in hun vernietigingsmachinerie te gebruiken.

Het is openheid van zaken ruim zeventig jaar na dato, maar o zo nodig. Alleen al om te zorgen dat de geschiedenis zich niet herhaalt. Bij de British Library worstelen ze met hun koloniale verleden en met inclusiviteit, en hebben ze, getriggerd door BLM, een antiracismeplan opgesteld. De *gist is clear* (en een tipje voor Nederland wellicht): geen gestruisvogel meer bij moeilijke onderwerpen en negativiteit, maar rug recht en deuren open – voor iedereen.

REDACTIONEEL | Cindy Lammers

28

BLM bij de British Library

Aangezwengeld door de Black Lives Matter-protesten moe(s)t bij de British Library het roer om. Een driejarenplan ligt op tafel voor een beter beleid op het gebied van inclusiviteit.

22

Gelezen: De bibliomaan

De jonge Stichting Desiderata bracht onlangs haar eerste publicatie uit: de vertaling van *Le Bibliomane* van Charles Nodier. Jos Damen peilde de diepte van de boekenliefde.

30

Gespot

Coronacollectie en Pinghe Bibliotheater

32

Verenigingen

Beroepsverenigingsnieuws

34

Lifehacking

Interactief doceren en studeren op afstand

35

Favorieten

Frits Hermans

RAPHAEL TOT OP DE VEZEL

Digitalisering van kunstobjecten heeft dankzij corona een extra zetje gekregen, maar ook voordat de pandemie losbarstte, waren er al legio initiatieven. Zoals de tekeningen van renaissanceschilder Raphael die hij maakte voor wandtapijten voor de Sixtijnse Kapel. Zeven van deze imposante werken – elk circa 5 meter breed en 3,5 meter hoog – zijn bewaard gebleven en normaal gesproken live te zien in het Victoria and Albert Museum (V&A) in Londen. Alleen nu even niet, maar gelukkig is er internet. Onlangs heeft het V&A de tekeningen online beschikbaar gemaakt met de nieuwste HD-technologie. Dit stelt zowel professionals als amateurs in staat om het ontwerp- en maakproces in detail te onderzoeken dankzij high-res panoramafoto's van de geschilderde scènes, infraroodbeelden van de houtskooltekening eronder en 3D scans van het papier oppervlak. Je kunt switchen tussen de lagen om subtiele verschillen te zien tussen de verflaag, ondertekening en oppervlaktestructuur – van de kleine gaatjes die zijn gemaakt om de tekeningen in wandtapijten te vertalen tot de samengestelde vellen papier waaruit elke cartoon bestaat, de plooien en scheuren, en de daaropvolgende restauratie en reparatie gedurende hun hele levensduur. Op vam.ac.uk/collections/raphael-cartoons wordt alles uitgebreid uitgelegd in tekst en beeld. #RaphaelCartoons

Visible

Infrared

Surface

The Death of Ananias, by Raphael, about 1515 – 16

OMBUDSVISIE OP DATA EN ALGORITME OVERHEID: STEL BURGER CENTRAAL

Voor burgers moet duidelijk zijn wat zij van de overheid mogen verwachten als deze gebruikmaakt van data en algoritmes, maar dat is niet altijd het geval. De Nationale ombudsman heeft daarom een ombudsvisie ontwikkeld op het 'behoorlijk gebruik van data en algoritmes door de overheid'.

De overheid gebruikt in processen en systemen steeds vaker data en algoritmes. Hierbij houden overheden rekening met het belang van juridische en ethische kaders, maar de ombudsman ziet ook het gevaar, bijvoorbeeld wanneer de overheid door het gebruik van data en algoritmes verandert in een black box en de burger niet meer weet wie hij voor zich heeft. Overheden vinden het belangrijk om het belang van de burger voorop te stellen, maar in de praktijk blijkt dat dit onvoldoende gebeurt. Vandaar de ombudsvisie.

Nationale ombudsman Reinier van Zutphen: 'Niemand wil dat burgers slachtoffer worden van een systeem waarin de overheid gebruikmaakt van data en algoritmes. Of dat zij worden geconfronteerd met ongewenste resultaten. Toch worden burgers nog nauwelijks betrokken bij het gebruik van data en algoritmes door de overheid. Daar kun je als overheid verandering in brengen door de drie uitgangspunten uit de ombudsvisie te hanteren.' Die zijn: wees duidelijk, wees toegankelijk en wees oplossingsgericht.

Vertrouwen in overheid

In zijn ombudsvisie stipt de ombudsman ook aan dat hij het belangrijk vindt dat de overheid vooraf nadenkt over het gebruik van data. En dat burgers altijd uit het systeem kunnen worden gehaald als het misgaat. Bovendien moeten persoonlijk contact en maatwerk altijd mogelijk blijven. Dit draagt bij aan het vertrouwen dat de burger in de overheid heeft.

In een brief aan Raymond Knops, demissionair staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, roept de ombudsman de overheid op om de burger centraal te stellen wanneer zij gebruikmaakt van data en algoritmes. De Nationale ombudsman blijft actief de ontwikkelingen rondom het gebruik ervan volgen en waar nodig zijn ombudsvisie uitdragen. Daarnaast zal hij deze visie als toetsingskader gebruiken wanneer hij klachten ontvangt over het gebruik van data en algoritmes door de overheid. <

INZENDEN VOOR VICTORINES 2021

Jaarlijks looft het Victorine van Schaickfonds de Victorines uit. De prijzen zijn bedoeld om publicaties en vernieuwing in het informatievak te stimuleren. Voor de 2021-editie kun je nu meedoen of iemand voordragen tot uiterlijk 1 september.

Maak kans op een van de onderstaande prijzen als je recent een bijdrage hebt geleverd aan innovatie van het informatievak in de ruimste zin van het woord. Dat kan een artikel, presentatie, website, blog, vlog of andere bijdrage zijn, maar ook een bijzonder en vernieuwend initiatief. Nomineer een collega of stuur je eigen bijdrage in.

De jury, gevormd door het bestuur van het Victorine van Schaickfonds en KNVI, reikt drie prijzen uit:

> de Victorine voor de beste

publicatie en de Victorine van Schaick Penning (2500 euro);

> de Victorine voor het meest innovatieve initiatief op het vakgebied van de informatiefprofessional (2000 euro);

> de Victorine voor de beste scriptie (1500 euro).

Inzendingen en nominaties kunnen worden gestuurd aan victorine@

knvi.nl. De wijze waarop de

prijs wordt uitgereikt, evenals de datum, is afhankelijk van de situatie rondom de coronamaatregelen en zal het fonds later bekendmaken. <

ALSEMGEEST NIEUWE CONSERVATOR BIBLIOTHEEKCOLLECTIES RIJKSMUSEUM

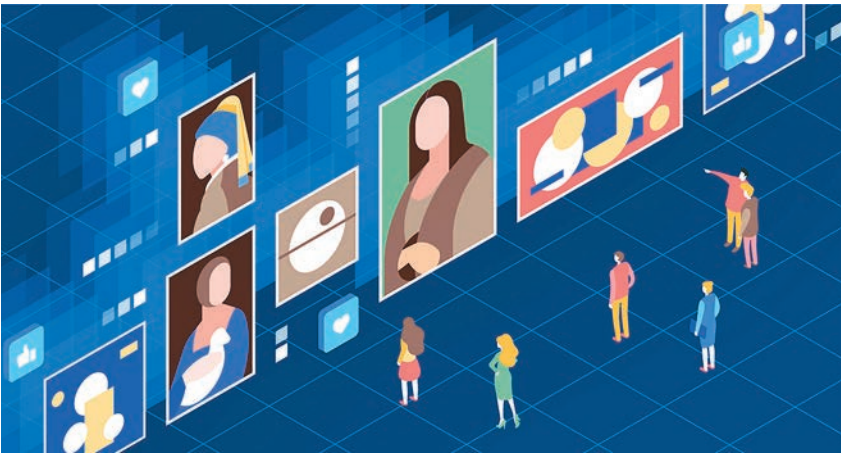
Alex Alsemgeest is per 20 september 2021 de nieuwe conservator Bibliotheekcollecties van het Rijksmuseum. Hij volgt Geert-Jan Koot op die na 33 jaar met pensioen gaat. De komende maanden werkt hij in deeltijd samen met Koot en ontwerper Irma Boom aan een publicatie over de boeken van het Rijksmuseum.

Olga Rook

Alsemgeest (1980) studeerde geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en Book and Digital Media Studies aan de Universiteit Leiden. Hij werkte bij de Koninklijke Bibliotheek en in diverse andere instellingen aan de ontsluiting van historische boekencollecties. Tot eind augustus 2021 is hij ook nog verbonden aan Trinity College in Dublin, waar hij projectleider is voor een gezamenlijk project van de KB en de Library of Trinity College. Hij schrijft ook met regelmaat voor *vakblad IP*.

Koot (1955) neemt na 33 jaar afscheid van het Rijksmuseum, waar hij sinds 1988 hoofd was van de Rijksmuseum Research Library. In die functie speelde hij een belangrijke rol in het landschap van kunstbibliotheken op nationaal en internationaal vlak. In 2016 werd hij de eerste conservator Bibliotheekcollecties van het Rijksmuseum, een functie die ontstond toen de Rijksmuseum Research Library, de afdeling Collectie Informatie en de studie- en leeszaal werden samengevoegd tot de afdeling Research Services. <

NATIONALE STRATEGIE DIGITAAL ERFGOED 2021-2024 OOK VOOR DE CULTUURPRODUCERENDE SECTOR

Het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) heeft de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed 2021-2024 gelanceerd, een geactualiseerde versie van de bestaande strategie die 'nog beter aansluit bij onze digitale wereld' en is verbreed naar het erfgoed van de kunstensector en de creatieve industrie.

Demissionair minister van OCW Ingrid van Engelshoven zette vorige maand haar handtekening eronder. Uitvoering van de strategie is sinds 2015 gelegd bij partners binnen het NDE. Van Engelshoven benadrukte dat de update van de eerste versie noodzakelijk is vanwege de verdere digitalisering van de maatschappij en de impact hiervan op ons erfgoed. Ook wees ze op het onverminderde belang van toegang tot digitaal erfgoed. Het vertelt immers verhalen over waar we vandaan komen en wie we zijn.

De geactualiseerde strategie betekent voor het netwerk 'de stap naar een nog intensievere samenwerking, met nog meer partners', aldus Van Engelshoven. 'Maar ook: de stap naar nog meer toegankelijkheid, voor nog meer mensen. En de stap naar het verkennen van wat de nieuwste technologieën ons kunnen bieden.'

AI en big data

Nieuw in de geactualiseerde strategie is het opnemen van erfgoed van de kunstensector en de creatieve industrie.

Digitale archieven van cultuurproducerende instellingen vormen steeds vaker een bron voor nieuwe artistieke producten, bieden nieuwe inzichten in het creatieproces en zijn een inspiratiebron voor makers, van kunstenaars tot ontwerpers. De nieuwe platformen Podiumkunst.net en het Netwerk Archieven Design en Digitale Cultuur helpen, samen met DEN Kennisinstituut cultuur & digitalisering, de cultuurproducerende instellingen bij hun digitale collectievorming.

De geactualiseerde strategie benoemt ook de ambities van erfgoedinstellingen, wetenschap en technologie om de komende jaren sterk in te zetten op artificiële intelligentie (AI), big data en andere technologieën. Zo kan het erfgoed nog breder worden verspreid. De werkgroep Cultuur en Media van de Nederlandse AI Coalitie (NLAIC) zet in een gemeenschappelijke innovatieagenda voor de cultuur en media alle kansen op een rij.

Meer informatie over de nieuwe strategie vind je op <http://bit.ly/NDE-strategie>. Je kunt je hier ook inschrijven voor de online lancering op 20 april van 15 tot 17 uur. <

Rob Feenstra

Projectleider/consultant bij de Universitaire Bibliotheken Leiden; heeft als aandachtsgebieden bibliotheeksystemen en de digitale bibliotheek

Hyperautomatisering

Als kind las ik in de verhalen van Ollie B. Bommel over de schurken Bul Super en Hiep Hieper. Die twee hoorden bij elkaar, ook etymologisch: het Griekse huper (een bepaalde grens te boven gaan) is verwant aan het Latijnse super. In onze taal is hyper een voorvoegsel om aan te geven dat het in het daaropvolgende grondwoord genoemde in (soms te) sterke mate aanwezig is. Combinaties met hyper komen soms wat overdreven over. En nu is er hyperautomatisering. Het is een hypertrendy begrip, want je ziet het steeds weer opduiken in de lijstjes met de zes, zeven of tien IT-trends van 2021 die marketing- en IT-websites hijgerig van elkaar overschrijven. Het IT-onderzoeksbureau Gartner was de grote massa overigens voor en zette hyperautomatisering al op één in het lijstje trends voor 2020. De notering van hyperautomatisering in al deze voorspellingen zegt overigens niet alles. Om de betrouwbaarheid van dit soort lijstjes te controleren, bekeek ik een willekeurig voorspellingslijstje voor 2016 en zag dat daarin het einde van de app werd aangekondigd ('Apps zijn zo 2015!').

Bij hyperautomatisering gaat het om het automatiseren van complexe processen waarbij nu nog de tussenkomst van mensen nodig is, bijvoorbeeld omdat ze lastige uitzonderingssituaties bevatten. Daarbij wordt gebruikgemaakt van geavanceerde technieken als RPA, iBPMS, ML en AI (respectievelijk robotic process automation, intelligent business process management software, machine learning en artificial intelligence). Vaak resulteert hyperautomatisering in de creatie en het gebruik van digitale tweelingen: digitale replica's van objecten, mensen of organisaties, kortom, zo ongeveer iedere fysieke entiteit. Zoals zo vaak is kostenbesparing een belangrijke reden om hyperautomatisering toe te passen, en daarom wordt corona vaak genoemd als een reden om deze geavanceerde manier van automatiseren versneld in te voeren.

Het is afwachten of hyperautomatisering inderdaad dé nieuwe IT-trend gaat worden. Op Google was voor de maand februari in ieder geval een flinke uitschieter te zien in het aantal zoekresultaten, maar dat had vooral te maken met al die trendlijstjes. <

**Geroofd, beroofd, gekocht,
gekregen of zelf gedrukt?**

BOEK ZOEKT EIGENAAR

Waar musea eind vorig jaar werden opgeroepen koloniale kunst terug te geven aan de rechtmatige eigenaar, houden bibliotheken zich vooralsnog opvallend stil. Bevindt zich in de Nederlandse collecties ook een aanzienlijke portie roofkunst? Of is Nederland in de loop van de geschiedenis enkel slachtoffer geweest van boekenroof? Een complexe kwestie nader bekeken.

'In principe heeft de KB geen roofboeken in de collectie, maar het kan altijd, buiten ons weten om'

Anne van den Dool
Tekstschrijver, auteur
en cultureel journalist

‘Het is een zeer tijdrovend onderzoek. Alleen al de oorlogsaankopen van de KB geven genoeg stof voor research’

‘**G**eef door Nederlanders geroofde kunst terug aan de rechtmatige eigenaar.’ Dat was het dringende advies dat de commissie-Gonçalves, ingesteld door de Raad voor Cultuur, eind vorig jaar uitbracht naar aanleiding van grondig onderzoek. Op deze manier erkennen de musea die deze – veelal koloniale – kunst tentoonstellen het onrecht dat de andere partij is aangedaan. Onder meer het Tropenmuseum in Amsterdam, het Afrika Museum in Berg en Dal en Museum Volkenkunde in Leiden hebben objecten met een koloniale achtergrond in huis. Ruim 270.000 in totaal, stuk voor stuk in het bezit van de Nederlandse staat. Een deel daarvan – zo’n 10 procent volgens schattingen – moet nu worden teruggegeven als het beroofde land daarom vraagt. Hiermee wordt een deel van de koloniale geschiedenis van Nederland langzaam maar zeker teruggedraaid, een episode waarin cultuurgooderen tegen de wil van hun eigenaren naar Nederland werden gehaald, bijvoorbeeld als oorlogsbuit.

Intellectuele roof

Dit onderzoek richtte zich zuiver op kunstobjecten. Toch is het niet ondenkbaar dat ook in Nederlandse bibliotheken zogeheten roofboeken of zelfs hele roofcollecties te vinden zijn. In bibliotheekland heeft echter nog geen grootschalig onderzoek naar mogelijke roof plaatsgevonden. De Koninklijke Bibliotheek (KB) en de universiteitsbibliotheken zijn nog

niet door kritische ogen van een commissie bekeken, zoals dat in het geval van kunst in veel gevallen wel al is gedaan.

Desalniettemin hangt het leeghalen van bibliotheken en musea wel degelijk met elkaar samen. Wanneer een bezetter van een land zich wil verrijken met de aanwezige kostbaarheden, kiest deze zelden voor slechts één van de twee, zo wijst de geschiedenis uit. Kunstobjecten maar ook boeken vormden bijvoorbeeld een slim ruilmiddel; in het verleden moesten ze vaak dienen als betaling voor de 'bevrijding' door het leger. Daarnaast fungeerden beide niet zelden als trofee die de macht van de bezetter ook in het thuisland moest aantonen.

De roof van boeken kan echter ook een andere functie hebben, blijkt uit de inbeslagneming van Nederlandse boeken tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Franse Revolutie (zie kaders). Anders dan bij de roof van kunst wordt met die van boeken een vorm van kennis weggenomen en naar elders getransporteerd. Het was om die reden dat Duitse troepen tussen 1940 en 1945 flink hebben huisgehouden in Nederlandse openbare bibliotheken die tijdens de bezetting geopend bleven. Waar Joodse privécollecties vooral werden geplunderd vanwege de kostbaarheid van de boeken, was het de nazi's met het leeghalen van openbare bibliotheken vooral te doen om censuur.

'Tussen kopen en roven ligt soms een dunne scheidslijn die met het verstrijken van de tijd alleen maar vager wordt'

Roofdrukken

In dat kader brengt het roven van boeken een extra complexiteit met zich mee. Anders dan bij veel kunstobjecten zijn boeken sinds enkele eeuwen redelijk gemakkelijk te reproduceren en bestaan er dus vaak meerdere exemplaren van een boek. Het is dan ook verstandig om onderscheid te maken tussen roofboeken en roofdrukken, ofwel de onrechtmatige nadruk van een boek. Een roofdruk levert vaak een niet-kloppende, want niet geautoriseerde, tekst op. Ook zorgt het voor financieel nadeel voor de oorspronkelijke uitgever.

Dergelijke drukken bevinden zich zonder twijfel in Nederlandse bibliotheekcollecties. De KB liet in 1995 zelfs willens en wetens een aantal roofdrukken aan het grote publiek zien tijdens *Uit de kast*, een expositie van tien jaar marginaal drukwerk uit de collectie van de nationale bibliotheek. De KB was van mening dat het tonen van het omslag en het colofon van enkele roofdrukken van boeken van Gerard Reve wel door de beugel kon. De auteur en diens advocaat beslisten echter anders.

Vervaagde grenzen

De grenzen tussen geroofd, gekocht, gekregen en zelf gedrukt blijken op meerdere manieren vervaagd. Wat bijvoorbeeld te denken van geroofde boeken die via via

in collecties terechtgekomen zijn, zoals de Bibliotheca Palatina in Heidelberg die in 1622 in haar geheel als buit naar Rome werd overgebracht? Ook liet Christina van Zweden haar legers allerlei boeken uit onder meer Wenen roven, waarna een deel van deze boeken via haar bibliothecaris Isaac Vossius uiteindelijk in Leidse collecties terechtkwam, laat Kasper van Ommen, conservator Westerse gedrukte werken bij de Universiteit Leiden, weten. In de collecties die hij beheert, is bij zijn weten geen sprake van koloniale roofboeken.

Ook zijn collectie- en conservatiecollega's bij de KB zeggen dit. 'In principe hebben wij geen roofboeken in de collectie, maar het kan altijd, buiten ons weten om.' En ze opperen: 'Mogen wij dan ook meteen de boeken terugvragen die Napoleon heeft gestolen en die nu in de Franse nationale bibliotheek liggen? Of mogen we *De Tuin van Lusten* van Bosch terug, gestolen door de Spaanse vorst uit het paleis van de Oranjes in Brussel na de vlucht van Willem van Oranje?' De kans op koloniale roofboeken lijkt de collectioneers klein 'omdat er in Suriname en Indonesië weinig boeken te roven waren', en wat daar werd geroofd, bevindt zich volgens hen in Leiden.

Tijd voor onderzoek

Ook Paul van Capelleveen, collectiespecialist Moderne bijzondere gedrukte werken en Boekgeschiedenis bij de KB, verwijst naar de Leidse universiteitsbibliotheek die bekendstaat om haar grote afdeling bijzondere collecties. De KB heeft bij zijn weten geen roofboeken in huis, maar het is, geeft hij toe, lastig na te gaan. 'Oosterse talen heeft nooit tot het verzamelgebied van de KB behoord,' verduidelijkt Van Capelleveen, 'maar dat geldt niet voor in de Tweede Wereldoorlog geroofde boeken. We zouden daarvoor de aanwinstenboeken uit de jaren 1940-1945 moeten bekijken en boek voor boek moeten nagaan of het op een veiling is gekocht die afgedwongen is door de Duitse bezetter. Aannemelijk is dat niet, maar je weet het nooit. Het zou om oude drukken kunnen gaan.'

Vanwege de coronamaatregelen kan Van Capelleveen dat onderzoek niet uitvoeren, aangezien de naslagwerken, zoals de jaarverslagen van de KB, op dit moment niet

Nederlandse boeken in handen van nazi-Duitsland

Dat zich in buitenlandse collecties geroofde Nederlandse boeken bevinden, is bekend. Zo nam de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog niet alleen kunstschaten, goud, zilver, sieraden en edelstenen mee, maar bracht deze ook complete collecties en archieven de grens over. Met name titels van Joodse auteurs, maar ook van communistische schrijvers en vrijmetselaars, moesten het ontgelden. Omdat de open-

bare bibliotheken tussen 1940 en 1945 openbleven, vonden de nazi's het nodig om stevige censuur toe te passen. Ook was bij de Duitsers bekend dat in welgestelde vooroorlogse Joodse kringen grote boekencollecties met vele kostbare werken aanwezig waren. Deze werden tijdens de oorlog geconfisqueerd.

Om de geroofde boeken terug te halen werd direct na het einde van de oorlog, op 11 juni 1945, Stichting Nederlands

Kunstbezit opgericht. Deze door kunsthistorici geleide stichting moest alle kunstschatten, bibliotheken en archieven terug naar Nederland zien te krijgen. Daarvoor moest ze overigens niet alleen in Duitsland zijn. Vlak na de millenniumwisseling werd duidelijk dat Oostenrijkse bibliotheken zeker 186.000 boeken op de plank hadden staan die de nazi's van Nederlandse en Oostenrijkse Joden hadden gestolen.

Boekenroof door Napoleon

De Tweede Wereldoorlog was niet de eerste gebeurtenis waarbij Nederlandse boeken en masse naar buitenlandse bibliotheken werden overgebracht. Ook tijdens de heerschappij van Napoleon Bonaparte, aan het begin van de negentiende eeuw, werden Nederlandse kunst- en boekencollecties naar Frankrijk overgeheveld. Er was echter een belangrijk verschil tussen de intentie van de nazi's en die van de Fransen. Waar het de Duitse bezetter vooral om censuur en zelfverrijking te doen was, wilden de Fransen juist de kunst en literatuur naar het volk brengen, geheel conform de grondbeginselen van de Franse Revolutie. De nazi's besloten de kunst op te hangen in hun privévertrekken, terwijl de Fransen de verworven boeken en kunstobjecten tentoonstelden voor het grote publiek. Het was zelfs deze geroofde collectie die aan de basis stond van Frankrijks meest prestigieuze kunstmuseum: het Louvre in Parijs.

beschikbaar zijn. De aanwinstenboeken staan in het besloten archief van de KB; geen van deze documenten is digitaal beschikbaar. 'Het is een zeer tijdrovend onderzoek', geeft hij toe. 'Alleen al de oorlogs aankopen van de KB bieden genoeg stof voor research. Overigens kan oorlogsbuit ook nog via andere routes in de KB terechtgekomen zijn, maar bij boeken is de herkomst van een exemplaar, anders dan bij unieke schilderijen, vaak niet te achterhalen. Er zijn weinig aanknopingspunten.'

Definitievraagstuk is belangrijk

Bij de Leidse universiteitsbibliotheek zijn ze al druk bezig de eerste stappen in dit proces te zetten. Daarbij speelt opnieuw

'Van één boek weet Universiteit Leiden inmiddels zeker dat het een roofstuk is; daarover zal later dit jaar meer bekend worden gemaakt'

'Op welke manier een object ook in onze collectie is terechtgekomen, het is belangrijk dat iedereen er toegang toe heeft'

het definitievraagstuk een belangrijke rol, ziet ook directeur Kurt De Belder. 'Tussen kopen en roven ligt soms een dunne scheidslijn die met het verstrijken van de tijd alleen maar vager wordt. We moeten die transacties in de context van hun tijd en locatie plaatsen.' Ook naar het deel van de Leidse collectie dat uit Indonesië afkomstig is, wordt verschillend gekeken. 'Volgens sommigen zijn die manuscripten door de Nederlanders ontvreemd. In werkelijkheid gaat het vaak om kopieën van vergane originelen, die destijds in het land van herkomst niet goed bewaard zijn gebleven.'

De Belder schat in dat de Leidse universiteitsbibliotheek weinig roofboeken in bezit heeft, maar zeker weet hij het niet. 'Van één boek weten we inmiddels zeker dat het een roofstuk is; daarover zal later dit jaar meer bekend worden gemaakt. We zullen ons ook moeten buigen over collecties die wij in het geheel hebben binnengekregen, zoals die van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) en het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV).'

Openheid als onderdeel beleid

De collectie van bibliotheken is vele malen groter dan die van musea, benadrukt De Belder. 'De herkomst van alle boeken nazoeken is een reusachtige operatie die zich lastig laat financieren. We zijn hierover in gesprek met onderzoekers. Wellicht kunnen we promovendi en studenten inzetten.'

En wat als de rechtmatige eigenaar niet te achterhalen is? 'Ook de Raad voor Cultuur gaf al aan dat teruggave niet altijd even makkelijk is', zegt De Belder. 'De persoon of groep die recht heeft op het manuscript, bestaat niet altijd meer. We vermoeden dat dit probleem in het geval van onze collectie beperkt is, maar we gaan graag zorgvuldig met deze kwestie om.' Daarom haalde de universiteitsbibliotheek al enkele jaren geleden de banden aan met de voormalige Indonesische kolonie. 'Wij hebben een kantoor in Jakarta van waaruit wij Indonesische publicaties verzamelen. Van onze Indonesische collectie zijn inmiddels al een half miljoen manuscripten digitaal beschikbaar gemaakt. Die hogeresolutiebeelden zijn gratis door iedereen te bekijken. De helft van het aantal views

is van Indonesische bodem.'

Daarmee is de kwestie in feite breder dan de vraag naar roof, koop of cadeau, ziet De Belder. 'Op welke manier een object ook in onze collectie is terechtgekomen, het is belangrijk dat iedereen er toegang toe heeft. De manuscripten maken onderdeel uit van andermans cultuur. Die openheid is onderdeel van ons beleid.'

Met dank aan Lucinda Jones en Paul van Capelleveen van de Koninklijke Bibliotheek en aan Kasper van Ommen, Kurt De Belder en Doris Jedamski van Universiteit Leiden voor medewerking aan dit artikel.

Koloniale cadeaus

Als je kijkt naar de boeken- en kunstcollecties die Nederland uit de voormalige koloniën heeft weg geroofd, moet je ook oog hebben voor de objecten die ons land daar heeft achtergelaten, betoogde kunsthistoricus Louis Zweers in reactie op het rapport van de Raad voor Cultuur in *de Volkskrant*. Zo bevindt zich op Jakarta nog steeds een reusachtige collectie porselein, die daar door het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in de afgelopen eeuwen bij elkaar is gebracht. Hetzelfde genootschap bezat een enorme boekencollectie van circa een half miljoen banden, inclusief bijna vijfduizend zeldzame en waardevolle manuscripten in het Maleis, Sundanees, Javaans en Arabisch. Deze bibliotheek vormde de basis van de huidige nationale bibliotheek van Indonesië. Ook andere bibliotheken en archieven werden zeventig jaar geleden afgestaan aan de Indonesische autoriteiten. Volgens Zweers moeten we deze zien als 'voorbeelden van gedeeld cultureel erfgoed'. <

HET MEDIADIEET

Als we onszelf ver van nepnieuws vandaan houden, hebben we dan een goed beeld van hoe het eruitziet? In de tweede editie van de serie 'Achter het nepnieuws' ga ik verder *down the rabbit hole*. Ik volg een mediadieet vol mis- en desinformatie, zodat jij dat niet hoeft te doen.

Vincent M.A. Janssen
Redacteur van IP
en complotdenker-in-opleiding

DEEL 1: NEPNIEUWSINFLATIE

DEEL 2: HET MEDIADIEET

Deel 3: DE ECHOKAMER

Deel 4: DE GELOOFSCRISIS

Deel 5: PLEISTERS EN REMEDIES

Deel 6: EN NU?

Deel 3 zal verschijnen in IP #5 van dit jaar.

'Mijn zoektocht houdt niet op bij sociale media; ik ga ook actief op zoek naar de "Aardse Waarheid". Zo kom ik terecht bij verreikende complotten'

Om nepnieuws te vinden hoef ik niet ver te zoeken. Het is een kwestie van al die familieleden on-ontvolgen op Facebook die nog steeds denken dat 9/11 een hoax is. Naarmate mijn feed zich in enkele maanden meer vult met foutieve informatie, valt al snel op dat nepnieuws niet enkel nep nieuws is. Het is ook een mengmoes van 'echt' nieuws met 'echte' bronnen, maar met verkeerde interpretaties. Een artikel van de NOS over een vaccinatieplicht in Indonesië werd bijvoorbeeld door een Facebookvriend gebruikt om aan te tonen dat de Nederlander een 'SLAAF!!!' is van 'HET SYSTEEM'. Nepnieuws blijkt even gelaagd te zijn als de deep state; hoe dieper je gaat, hoe duisterder het wordt. Althans, dat heb ik gelezen.

Universiteit van het Leven

In de eerste editie sprak ik over de verschillende intenties bij nepnieuws; bij misinformatie is er geen intentie om foute informatie te maken of te delen, bij desinformatie is die intentie er wel. Dit model blijkt vooral theoretisch te zijn. In de praktijk is het vrijwel onmogelijk om bij de meeste nepnieuwsberichten de intentie te achterhalen. Probeer mijn achterneef de slinkse plannen van Bill Gates te dwarsbomen met een opzettelijk gefabriceerde video van een dokter die vertelt dat vaccinaties zinloos zijn? Of heeft hij gewoonweg niet door dat de dokter eigenlijk gepromoveerd is aan de 'Universiteit van het Leven'? Dit soort nepnieuwsberichten staat ook niet op zichzelf. De reacties, shares en interpretaties van de berichten maken evengoed deel uit van het fenomeen. Een vraag op Twitter van een bezorgde kennis of je levensverzekering nog geldig is als je meedoet aan het 'c-vaccinatie-experiment', is na vier deelacties al de schuld van Rutte. Daarmee lopen de intenties door elkaar, waardoor mis- en desinformatie lastig van elkaar te onderscheiden zijn.

Ondode nazi's

Mijn zoektocht houdt overigens niet op bij sociale media; ik ga ook actief op zoek naar de 'Aardse Waarheid'. Zo kom ik terecht bij verreikende complotten. Lange Frans blijkt slechts het topje van de ijsberg. En hij is allang passé, heb ik mij door doorgewinterde complotdenkers laten vertel-

len. Ik ga daarom dagelijks artikelen lezen op websites als WantToKnow, FrontNews, NaturalNews en Viruswaarheid. De hot topics? Corona, Mark Rutte, big pharma, ondoode nazi's, de vorm van de aarde, de mainstream media en natuurlijk geheime pedofielenetwerken.

Het meest opvallende aan deze zoektocht is niet eens het bestaan van 5G-zombie-VVD'ers die aandelen hebben in Pfizer, maar de onderlinge samenhang tussen al die theorieën. Grootschalige complotten tussen politici, bedrijven en duivels zijn verantwoordelijk voor de meeste ellende op aarde, maar wie bedenkt dit soort connecties en complotten?

Complotrocksterren

Tijdens mijn reizen op verschillende fora kom ik regelmatig dezelfde personen tegen. De nepnieuwwereld kent namelijk een aantal grote namen. Martin Vrijland en Frans Heslinga zijn wellicht de grootste rocksterren. Vrijland – die er overigens ook behoorlijk rock-'n-roll uitziet – runt zijn eigen website waar veel nepnieuwsberichten aan refereren. Over met name pedofielenetwerken heeft hij veel te zeggen; die zitten namelijk overal. Hoe hij dit weet? Volgens zijn website is het hem onder andere 'ongepand gelukt om te infiltreren bij de AIVD'. Een QAnon van eigen bodem dus, dat hem veel geloofwaardigheid geeft.

Heslinga daarentegen heeft bekendheid gekregen door optredens in de mainstream media. Daar werd hij het boegbeeld van de platteaardegemeenschap in Nederland. Met een matter-of-fact-manier van spreken maakt hij informatieve video's over chemtrails, het heelal en natuurlijk de schijfvormige aarde. En als je je afvraagt waar die afbeeldingen op Facebook vandaan komen met teksten als 'angst is de grootste ziekte': Heslinga heeft er maar liefst zestig voor je op zijn website.

Veel zenden, weinig praten

Voordat ik in deze wereld dook – en nog niet 'wakker' was – dacht ik dat nepnieuws en complottheorieën er deels waren om een simpel antwoord te bieden voor een steeds complexer wordende wereld. Die vlieger gaat helaas niet altijd op; ik zit nu zelfs met meer vragen dan voorheen. Ik weet nog steeds niet of het nu chemtrails of vaccinaties

'Tijdens mijn reizen op verschillende fora kom ik regelmatig dezelfde personen tegen. De nepnieuwwereld kent namelijk een aantal grote namen'

'Het meest verontrustende aan mijn maandenlange blootstelling aan nepnieuws is dat het inmiddels mijn perspectief aantast'

zijn die mij hersenspoelen met fluoride. Of was het bariumhydroxide? En zit Bill Gates of Hugo de Jonge nu achter de kindersterfte? Een bijkomend probleem: ik kan de vragen nergens stellen. Constructief debat blijft uit, ook op fora. Het is vooral een kwestie van zenden, maar weinig praten. Ik werd zelfs uit verschillende besloten Facebookgroepen gezet omdat ik verhelderende vragen stelde.

Consensus ver te zoeken

De grote hoeveelheid informatie en de verschillende lagen nepnieuws maken het medialandschap enorm complex. Het veelvoud aan artikelen over Luciferianisme laat dit goed zien. Deze praktijk probeert verbanden te tonen door onder andere satanische symbolen te vinden in alledaagse zaken. Zo zou de NAVO een voortzetting zijn van het Derde Rijk omdat hun kantoor in Brussel lijkt op een SS-logo. En de Illuminati zitten overal waar een driehoek op staat. Door die complexiteit is consensus dan ook zelden te vinden. Zo beschuldigde de eerdergenoemde Vrijland zelfs Viruswaarheid van kindermisbruik. En platteaardegeroe Heslinga is volgens Vrijland eigenlijk een 'false agent', terwijl Heslinga zelf beweert een uitnodiging te hebben ontvangen van de Illuminati. Wie moet ik nu geloven? Het is eenvoudiger om uit te vogelen hoe de NASA het voor elkaar kreeg om iemand daadwerkelijk naar een ander hemellichaam te sturen dan de rode draad te vinden in alle verschillende maanlandinghoaxes.

Allesomvattend scepticisme

Het meest verontrustende aan mijn maandenlange blootstelling aan nepnieuws is dat ondanks dat ik zelden een complottheorie of nepnieuwsbericht geloof, het inmiddels wel mijn perspectief aantast. Ik voel een allesomvattend scepticisme sluimeren, waardoor ik met een schuin oog naar de wereld kijk. Niet alleen naar Vrijland en Heslinga, maar ook naar de politiek, de media en de wetenschap. Ik stelde me recentelijk hardop de vraag of de NOS wel echt objectief is. En of Rutte meer zou weten over het coronavirus dan hij zegt. Beginnen de echo's van mijn digitale kamer hun effect te hebben? Dreig ik in een geloofscrisis terecht te komen? Daarover meer in de volgende delen van deze serie.

Open informatie

Meer transparantie in een steeds digitaler wordende wereld; organisaties die veel opener zijn over wat er gebeurt met hun (en jouw) informatie en data. Dat is wat het initiatief *Open the Black Box* wil nastreven. *Transparency by design* in vier stellingen.

1

‘Niet alleen gewone burgers maar ook steeds meer mensen in invloedrijke posities voelen een groeiend onbehagen over ons gebrek aan grip op de machtige black boxes in onze samenleving.’

‘Niet iedereen hoeft alles te weten en niet alles hoeft op straat te liggen, maar je moet wel een vorm van toezicht hebben’

Ze hebben een pilotvideo gemaakt, de mensen achter *Open the Black Box*, waarin ze zelf – op een na – figureren en aan de hand van drie stellingen de enigszins ongrijpbare naam van het initiatief proberen te duiden. *‘Open the Black Box* is een oproep voor meer democratische grip op de machtige technologieën en organisaties in onze samenleving; op de algoritmes en bureaucratieën die steeds ingrijpender en onnavolgbaarder beslissen over onze levens.’ Deze zorgen worden breed gedeeld, weten ze, en zo komen we meteen bij de eerste stelling.

‘We leven in een complexe samenleving,’ reageert professor Hajo Reijers (Universiteit Utrecht, TU Eindhoven), *‘met complexe organisaties waarvan mensen niet meer weten wat er binnen gebeurt en alleen maar kunnen zien wat naar buiten komt. Dat roept onbehagen op.’* Dat onbehagen vindt Frank van Geffen (Rabobank, KNVI) – samen met Joost van de Loo (Robo-Valley) initiatiefnemer van *Open the Black Box* – opvallend. *‘We hebben tegenwoordig heel veel informatie beschikbaar. Als je ziet dat we steeds*

Cindy Lammers
Hoofdredacteur van IP

samenleving als droom

2

‘Voor het waarborgen van vrijheid, veiligheid en kwaliteit van leven – van zowel burgers als bedrijven en organisaties – zullen we voor de machtige black boxes een vorm van transparency by design moeten gaan installeren en misschien zelfs verplichten.’

meer schuiven richting een open informatiesamenleving, is het vreemd dat er zo veel is wat we nog niet weten en waar we ook niet zomaar in kunnen kijken.’

Het is ingewikkeld, weet Rein Mertens (SAS Nederland): ‘We begrijpen vaak niet hoe we een black box inzichtelijk kunnen maken, want een black box bevat algoritmes, en die kunnen heel simpel maar ook heel complex zijn.’

Dus moet er iets gebeuren, getuige de tweede stelling.

Dat werkt twee kanten op, volgens Nancy Zikken (Amsterdam Smart City): ‘Enerzijds is het belangrijk dat de overheid duidelijker kaders stelt en aangeeft wat er verlangd wordt op het gebied van transparantie van technologie. Anderzijds verwacht ik dat de maatschappij daarin steeds wakkerder wordt en dit van bedrijven en organisaties gaat eisen.’

Van Geffen: ‘Ik heb ooit samengewerkt met een directeur die zei: te veel transparantie maakt blind.’

‘Helemaal mee eens’, reageert Martijn van der Veen (Privacy First). ‘Niet iedereen hoeft alles te weten en niet alles hoeft op straat te liggen, maar je moet wel een vorm van

‘Belangrijk is dat een algoritme jou het gevoel geeft dat het niet een magische, onzichtbare hand is die jouw leven stuurt, maar dat je daar zelf ook grip op hebt’

toezicht hebben. Zie bijvoorbeeld de Commissie Stiekem. Daarin houden voorzitters van partijen in de Tweede Kamer toezicht op wat onze veiligheidsdiensten doen. Weliswaar omkleed en niet voor iedereen open, maar wel met controle en dus ook beïnvloeding volgens een democratisch proces.’

Reijers: ‘*Transparency by design* klinkt heel goed, maar het betekent ook een enorme mentaliteitsverandering. Het houdt in dat we willen investeren in het ontwerpen van dingen waarbij we vooraf al rekening houden met hoe ze na het ontwerp gaan werken en hoe we ermee omgaan. Dat zijn veel ingenieurs, maar ook burgers, niet gewend.’

De derde stelling in de video sluit daar mooi op aan.

3

‘Als samenleving verlangen we van de black boxes geen absolute transparantie; we willen vooral grip en verantwoording, net zoals je grip wilt hebben op een auto als je erin zit.’

De auto is een goed voorbeeld, vervolgt Reijers. ‘Als bestuurder weet je niet hoe je auto precies in elkaar zit. Je begrijpt echt niet hoe bijvoorbeeld de module werkt die ervoor zorgt dat je op een bepaalde afstand van andere auto’s blijft. Dit geeft meteen ook aan dat we ons heel comfortabel kunnen voelen bij een beperkt begrip van hoe iets nou precies zit.’

Mertens: ‘Voor mij is het belangrijk als individu dat ik wel weet waarom ik misschien een lening niet krijg – dat mij dit open en begrijpelijk wordt uitgelegd, maar ik hoef het niet te weten op het moment dat mijn telefoon mijn gezicht als selfie detecteert.’

Zikken: ‘Voor steeds meer mensen geldt dat ze de uitkomsten van technologie willen begrijpen en er grip op willen krijgen, maar het is ook heel belangrijk om te kunnen zien welke keuzes zijn gemaakt om tot die uitkomst te komen.’

‘Je moet kijken naar wat je wilt voorkomen’, vult Van der Veen aan. ‘Ik denk dat we graag een samenleving willen waarin mensen fijn kunnen leven, gezond kunnen zijn en zich kunnen ontwikkelen, en dat is wat je wilt beschermen. Daarvoor moet je de omgeving, organisaties en structuren veranderbaar maken, en dat begint met transparantie.’

Transparantie als voorwaarde

De laatste opmerking wordt verder uitgewerkt tijdens een online bijeenkomst, waar Van der Loo dezelfde betrokkenen ondervraagt. Hij legt ze daarmee de vierde stelling voor.

‘Er zijn een paar dingen belangrijk bij

4

‘Transparency by design is net zo hard nodig als privacy by design.’

design en algoritmes’, reageert Leonie van den Beuken (Amsterdam Smart City; zij vervangt Zikken). ‘Dat zijn natuurlijk privacy en transparantie, maar ik wil zeker ook eerlijkheid en autonomie toevoegen; dat een algoritme jou het gevoel geeft dat het niet een magische, onzichtbare hand is die jouw leven stuurt, maar dat je daar zelf ook grip op hebt. Zodra je een begrijpelijke vorm van transparantie hebt, is dat essentieel voor de andere drie aspecten, omdat een mate van transparantie ook een mate van begrijpelijkheid, controle en vertrouwen geeft. Zodra je meer vertrouwen krijgt in de technologie – zoals je je auto vertrouwt dat die afstand houdt – geeft dat rust.’

‘Ik ben het hiermee eens,’ zegt Reijers, ‘en ik denk dat er nog een goed argument is om voorstander te zijn van *transparency by design*. Als we ingewikkelde systemen maken is het ontzettend moeilijk om het volledige gedrag te voorspellen van zo’n systeem en van wat mensen ermee gaan doen. Daarin zit een mate van onvoorspelbaarheid. Als je *transparency* van tevoren inbakt in het proces, kun je die onvoorspelbaarheid bijsturen.’

Van Geffen: ‘Mijn verwondering zit vooral in de criteria die je kunt hanteren voor transparantie. Als je kijkt naar het maken van een raket – ik zie dit even als een black box – dan wil je voorkomen dat de astronaut om het leven komt. Dus zorg je dat het ding zo wordt ontworpen dat alles klopt; dat we er alles van weten en dat we alles meten. Kijk je naar de toeslagen-

affaire, dan raakt dat miljoenen mensen en hebben we geen idee hoe het in elkaar zit. Achteraf proberen we het enige transparantie te geven en zeggen we: we gaan het veranderen. Dus ik denk, zeker als je het vergelijkt met *privacy by design*, dat transparantie een voorwaarde is om die andere zaken ook goed te kunnen doen.’

Van de Loo: ‘Jij zegt dus: waarom doen we het wel bij een raket en niet bij de Belastingdienst?’

Van Geffen: ‘Ja, maar het is ook afhankelijk van wat we proberen te voorkomen.’

Uitgewerkt in wetten

‘Ik ben meer bezig met privacy dan met transparantie, maar ik denk wel dat er een grote overlap is’, reageert Van der Veen op de stelling. ‘Het lastige van privacy is de complexiteit; iedereen heeft er een mening over, en je hebt te maken met privacybescherming van zowel de samenleving als het individu. Privacy is echter al wel redelijk uitgewerkt in diverse wetten. Of dat voor transparantie ook zo is, weet ik niet. Wat ik wel weet: transparantie gaat altijd over *iets*. De vraag is dan wie transparantie wil hebben en wat die ermee kan doen.’

Mertens: ‘Wat ik zie binnen data science- en AI-projecten is dat transparantie zich op drie vlakken bevindt. Welke data je gebruikt; de algoritmes, de modellen en welke versie er is gebruikt voor welke data; en de beslissingen die ermee meegenomen zijn. Interessant is dan om te zien dat bepaalde vakgebieden al heel ver zijn en andere niet. Risicomanagement

‘Er zijn veel cowboys die met data science-projecten bezig zijn die zich eigenlijk aan geen enkele ethische norm houden en alleen geld willen verdienen’

binnen banken bijvoorbeeld is echt al wel vanuit wetgeving geregeld en wordt transparant gedocumenteerd. Een goed voorbeeld vind ik ook het algoritmeregister van Amsterdam; dat je als burger kunt begrijpen wat voor algoritmetoepassingen er zijn en met welke data de gemeente welke beslissingen heeft genomen.'

Informatie-economie

Gespreksleider Van de Loo haakt hierop in met een vraag aan Mertens: 'Ik hoor jou zeggen dat op bepaalde plekken in de samenleving, of wat wij dan de black box noemen, al veel gebeurt op het gebied van transparantie, en op andere plekken minder. Zou jij willen reageren op wat Frank van Geffen zei over dat we ook goed moeten nadenken over wat we proberen te voorkomen, en zie jij dan plekken waar dat nog onvoldoende wordt gedaan?'

'Kijk, er zijn veel cowboys die met data science-projecten bezig zijn,' zegt Mertens, 'die zich eigenlijk aan geen enkele ethische norm houden en alleen geld willen verdienen over de rug van ... nou ja, maakt eigenlijk niet uit wie. Dat vind ik een kwalijke zaak. Aan de andere kant zie je wat er bijvoorbeeld in ziekenhuizen gebeurt, waar complexe deep learning-algoritmes radiologen ondersteunen. Dat is maatschappelijk gewoon heel goed. Dus enige regelgeving en handhaving zou kunnen bijdragen om die transparantie voor elkaar te krijgen.' Van Geffen: 'Ik moet even terugdenken aan mijn studie Informatiekunde waarin economie als informatie-economie werd neergezet. Dan werd er eigenlijk gezegd: economie bestaat uit schaarste en als je het over de informatie-economie hebt, is het zo dat "ik iets weet wat jij niet weet en ik daar geld mee kan verdienen". Extrapoler dat naar data science en alles wat je daar tegenwoordig mee kunt, en je haalt ontzettend veel binnen. Maar: moet je dat willen? Waarom zou je het toeslagenstelsel niet zo creëren dat het uitlegbaar wordt? Want we hebben al die technologie, al die mogelijkheden. Dan zou ik zeggen: denk daar van tevoren beter over na.'

nomie werd neergezet. Dan werd er eigenlijk gezegd: economie bestaat uit schaarste en als je het over de informatie-economie hebt, is het zo dat "ik iets weet wat jij niet weet en ik daar geld mee kan verdienen". Extrapoler dat naar data science en alles wat je daar tegenwoordig mee kunt, en je haalt ontzettend veel binnen. Maar: moet je dat willen? Waarom zou je het toeslagenstelsel niet zo creëren dat het uitlegbaar wordt? Want we hebben al die technologie, al die mogelijkheden. Dan zou ik zeggen: denk daar van tevoren beter over na.'

Cowboys en belanghebbenden

'Natuurlijk zijn er cowboys,' reageert ook Van den Beuken, 'maar het zijn niet alleen de cowboys. Met de toeslagenaffaire hebben we het over de overheid. Zij maakt politieke afwegingen die worden vertaald naar beleid, en dat beleid wordt weer vertaald naar geautomatiseerde regels die daarmee voor de burger onontkoombaar zijn. Als het algoritme zegt dat je wel of niet iets mag, of dat je wel of niet een toeslag krijgt, is dat extreem bepalend voor het leven van mensen. Dus het zit zowel privaat als publiek. Voor beide geldt echter wel dat alles zo open mogelijk moet gebeuren. Daarom is *by design* ook zo belangrijk; dat je vooraf nadenkt over: wat ga ik doen, hoe kan ik dat controleren, hoe kan iemand anders het controleren en hoe zorg ik dat mensen het kunnen blijven begrijpen.'

Reijers haakt hierop in met een voorbeeld van (on)bedoeld gebruik van

'Waarom zou je het toeslagenstelsel niet zo creëren dat het uitlegbaar wordt? Want we hebben al die technologie. Denk daar van tevoren beter over na'

'Je moet een analyse maken van welke partijen belang hebben bij het begrijpen, doorgronden en transparant krijgen van systemen, het liefst al vooraf'

data over de publieke ruimte. 'Veel steden zijn in gesprek met techleveranciers over dergelijke data die in feite horen bij de burgers van deze steden. Je kunt je heel goed voorstellen dat zoiets fout kan gaan. Bijvoorbeeld dat populaire looproutes worden verkocht aan commerciële partijen, of dat je mensen met nepinformatie langs plekken leidt waarvan een commerciële aanbieder graag wil dat zij daar komen. Zoals Martijn van der Veen ook al aangaf: een analyse zoals om wiens privacy het gaat, zou je bij technologie-initiatieven ook van belanghebbenden moeten maken. Welke partijen hebben belang bij het begrijpen, doorgronden en transparant krijgen van systemen? En daar begin je het liefst al vooraf mee, *transparency by design*, om iets later beter te kunnen beoordelen of bijsturen.'

Open the Black Box heeft een website (<http://bit.ly/open-the-black-box>) met informatie over het initiatief en de oproep 'Jij en je black box', die iedereen aanmoedigt om zijn of haar eigen black (of white) box-verhaal te delen. Het idee is om het probleem via persoonlijke voorbeelden breed onder de aandacht te brengen.

DIGITALE DIENSTVERLENING VOOR BIBLIOTHEEKGEBRUIKERS

ATTENDERING EN MEER VIA EEN APP

Vakliteratuur App maakt digitale attendering voor eindgebruikers mogelijk op een geheel nieuwe wijze. De gebruiker heeft via zijn smartphone of tablet zelf het volledige beheer over de inrichting en altijd toegang tot relevante bronnen. Meer weten zie www.ingressus.nl of www.vakliteratuurapp.info.

INGRESSUS

www.vakliteratuurapp.info

Digitisation on dement

‘We mogen blij zijn dat er überhaupt overheidswebsites aan de vergetelheid worden ontrukkt’

Frank Huysmans

Bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Iedereen kent het fenomeen *dead links*, 404's bedoel ik, niet de uitslag van de recente Tweede Kamerverkiezingen. Als *webmaster* kun je met een *plug-in* controleren of *outgoing links* nog *resolven*. Zo niet, dan word je *genotified* en kun je ze meestal wel *updaten*. Niet enkel om je bezoekers te *pleasen*; *broken links* zijn ook *lethal* voor je *SEO*. (*Pardon my French*, ik heb mijn verzet tegen het oprukkende IT-iaans opgegeven.)

Als informatiewetenschapper sla je een pleefiguur als je op je eigen site je bronnen niet netjes vermeldt en met een enkele klik vindbaar maakt. Keerzijde is wel dat je na een paar jaar steeds minder vrijetijd overhoudt voor dingen

die minstens zo leuk zijn als het exhumeren van gesneefde URL's. Meldingen van de *broken link checker* komen inmiddels bijna dagelijks binnen. En gemiddeld per melding zijn er ook steeds meer overledenen.

Mijn etmaalrecord staat sinds vorig jaar maart op negentien. Wat was het geval? Het Sociaal en Cultureel Planbureau, mijn vroegere werkgever, had alle publicaties van vóór 2015 overgebracht naar Archiefweb.eu. HTML-pagina's hebben daar geen unieke URL meer. Pdf's gelukkig nog wel. Niet zeuren en gewoon even die negentien links handmatig aanpassen.

Het SCP is niet de enige overheidsorganisatie die een commercieel bedrijf in de arm heeft genomen om aan de eisen van de Archiefwet te voldoen. Op Archiefweb.eu staat een indrukwekkende lijst van

ministeries, diensten, zelfstandige bestuursorganen, provincies, gemeenten en waterschappen wier sites er worden gearchiveerd. Heel vreemd is dat niet. De Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed meldde in februari in *Een dementerende overheid 2.0?* – een update van een rapport uit 2005 – dat binnen de overheid de kennis over het beheren en duurzaam toegankelijk houden van informatie afneemt. 'Bestuurders en topambtenaren onderschatten het belang ervan', aldus de Inspectie. Er is een 'gebrek aan visie', het ontbreekt aan 'een integrale aanpak', er wordt 'vaak gewerkt met verouderde ICT', terwijl 'misplaatst techoptimisme overheerst'. [Plaats uw emoji hier.]

Zo bezien mogen we als burgers van Nederland blij zijn dat er überhaupt overheidswebsites aan de vergetelheid worden ontrukkt. Maar of het verstandig is om de digitale preservatie van zo'n beetje alle Nederlandse overheidswebsites aan dit ene bedrijf over te laten? Worden de medewerkers door de AIVD grondig gescreend? Wat als de tent failliet gaat? Wie kan nog controleren of het archief volledig en integer is als het origineel er niet meer is? Wat gaan rijk, provincies en gemeenten doen als de bestanden met ransomware worden gegijzeld, zoals onlangs bij wetenschapsfinancier NWO? Zijn er offline kopieën? De antwoorden laten zich raden, ben ik bang (nee, nee, jammer dan, niemand, geen idee, ben je mal). En als we toch bezig zijn: één keer raden waar de sites van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed en het Rijksprogramma voor Duurzaam Digitale Informatiehuishouding worden gearchiveerd. <

Collectie- en metadata beleid van de Athenaeum DEVENTER

Hoe maakt de Athenaeumbibliotheek Deventer haar collecties bruikbaar en zichtbaar, en hoe gaat ze om met recente ontwikkelingen op het gebied van metadatering en catalogisering? Een kijkje achter de schermen van een organisatie die onlangs transformeerde van een wetenschappelijke naar een erfgoedbibliotheek.

recente geschiedenis, maakte de Athenaeumbibliotheek veel ontwikkelingen door. Zo werd ze in 1969 een van de openbare bibliotheken met een Wetenschappelijke Steunfunctie, later Plusfunctie geheten. Daarnaast diende ze als hogeschoolbibliotheek voor de diverse hogescholen die in Deventer werden opgericht en in 2000 samengingen onder de naam Saxion Hogeschool. In die periode groeide de collectie uit van 80.000 naar circa 300.000 items.

Bewaarbibliotheek voor Overijssel

De collectie van de Athenaeumbibliotheek bestaat dus enerzijds uit de erfgoedcollectie van de stad Deventer en de provincie Overijssel (circa 40.000 handschriften en drukken tot 1900 en evenzoveel archivalia) en anderzijds uit een groot bestand van wetenschappelijke literatuur. Dat bestand bestrijkt de vakgebieden theologie, literatuur, filosofie en geschiedenis, in het bijzonder de geschiedenis van Overijssel en de Moderne Devotie – de religieuze hervormingsbeweging die zich vanaf de veertiende eeuw vanuit Deventer verspreidde.

Deze veelzijdige collecties en de daaraan gekoppelde dienstverlening veranderden drastisch rond 2015, toen Saxion Hogeschool uit het samenwerkingsverband met de Athenaeumbibliotheek stapte, de provincie Overijssel de subsidiëring van de Plusfunctie staakte en de Athenaeumbibliotheek, tot dan een gemeentelijk onderdeel, met de Openbare Bibliotheek Deventer fuseerde. De Athenaeumbibliotheek heeft sindsdien niet langer een wetenschappelijke functie, maar is een erfgoedbibliotheek (en uiteraard ook onderzoeksbibliotheek voor haar erfgoedcollecties). In die functie is ze tevens de bewaarbibliotheek voor Overijssel.

Collectiebeleid en catalogisering

De Athenaeumbibliotheek acquireert sinds de transformatie naar erfgoed-

Een fragment uit het eerste in Deventer gedrukte boek door Richard Pafraet in 1477

Foto's: Athenaeumbibliotheek Deventer

bibliotheek op de thema's Deventer (alles uit en over Deventer, ook de kranten en tijdschriften), Moderne Devotie en boekgeschiedenis, waar die de Deventer-collectie raakt. Er worden zowel antiquarische als nieuwe materialen aangeschaft. Daarnaast ontvangt de Athenaeumbibliotheek veel schenkingen. De titels worden in huis gecatalogiseerd, wat in de openbare bibliotheken nauwelijks nog gebeurt. De redenen hiervoor zijn dat we veelal oude en soms unieke werken verwerven, dat we veel regionale en lokale titels moeten beschrijven die landelijk nog niet zijn ontsloten, en dat we de analytische bibliografie, het nauwkeurig en systematisch beschrijven van titels, hooghouden. In de periode van de Plusbibliotheken

Suzan Folkerts

Conservator van de Athenaeumbibliotheek Deventer

Lotte Savelsberg

Catalogiseerder/metadata-specialist van de Athenaeumbibliotheek Deventer

De Athenaeumbibliotheek in Deventer is de oudste stadsbibliotheek van Nederland. In 1560 kocht het stadsbestuur de boeken van de overleden priester Johannes Phoconius, liet daarvoor een kast timmeren en richtte op die manier een bibliotheek op voor de geleerde stedelingen. Aan het einde van de zestiende eeuw werden de boeken uit de geconfisqueerde kloosters aan de stadsbibliotheek toegevoegd. Na de oprichting in 1630 van het Athenaeum Illustre (een hogeschool) werd de stadsbibliotheek ook hogeschoolbibliotheek – vandaar de huidige naam. Niet alleen in de eerste decennia na haar ontstaan, maar ook in de meer

'We proberen te voorkomen dat de rijke collectie van de Athenaeumbibliotheek terugvalt in een verbrokkelde lokale omgeving en dat haar zichtbaarheid en bruikbaarheid afneemt'

bibliotheek BOEK

Het drukkersmerk van Deventer drukker Jacob van Breda

De entree van de Athenaeumbibliotheek aan Klooster 12

De geklimatiseerde depots van de Athenaeumbibliotheek, die ze deelt met HCO-Stadsarchief

was de catalogus van de Athenaeumbibliotheek omwille van het interbibliothecair leenverkeer aangesloten op een gezamenlijk catalogussysteem met de andere Plusbibliotheken (de zogenoemde 13, later 14 onder 1 knop). Zij catalogiseerden net als de Koninklijke Bibliotheek en de universiteitsbibliotheken in het Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem (GGC). De bijbehorende publiekscatalogus was Picarta, dat sinds 2020 is overgeheveld naar Worldcat (picarta.on.worldcat.org).

Landelijke richtlijnen volgen

Ook na de fusie in 2016 met de Openbare Bibliotheek Deventer en haar bibliotheeksysteem Bicatus catalogiseert de Athenaeumbibliotheek, net als de KB, nog altijd in GGC, omdat dat systeem voor de oude en bijzondere titels de meeste mogelijkheden biedt. Daardoor zijn de titels van de Athenaeumbibliotheek ook zichtbaar in Worldcat. Wanneer de KB overgaat naar een nieuw landelijk catalogiseersysteem, zal de Athenaeumbibliotheek hopelijk kunnen volgen. Ons beleid is dat we zo veel mogelijk landelijke richtlijnen volgen en ons aansluiten bij landelijke systemen, databanken en platforms. Op die manier proberen we te voorkomen dat de rijke collectie van de Athenaeumbibliotheek terugvalt in een verbrokkelde lokale omgeving en dat haar zichtbaarheid en bruikbaarheid afneemt. Dat geldt voor de titelbeschrijvingen en andere metadata en voor de gedigitaliseerde collecties.

‘Een nieuw initiatief is eCodicesNL, waarmee een team van HuygensING een landelijk platform voor gedigitaliseerde middeleeuwse handschriften wil creëren’

giseert de Athenaeumbibliotheek, net als de KB, nog altijd in GGC, omdat dat systeem voor de oude en bijzondere titels de meeste mogelijkheden biedt. Daardoor zijn de titels van de Athenaeumbibliotheek ook zichtbaar in Worldcat. Wanneer de KB overgaat naar een nieuw landelijk catalogiseersysteem, zal de Athenaeumbibliotheek hopelijk kunnen volgen. Ons beleid is dat we zo veel mogelijk landelijke richtlijnen volgen en ons aansluiten bij landelijke systemen, databanken en platforms. Op die manier proberen we te voorkomen dat de rijke collectie van de Athenaeumbibliotheek terugvalt in een verbrokkelde lokale omgeving en dat haar zichtbaarheid en bruikbaarheid afneemt. Dat geldt voor de titelbeschrijvingen en andere metadata en voor de gedigitaliseerde collecties.

Internationale databank

Een voorbeeld van een landelijke databank waarin we onze data opnemen, is de Short Title Catalogue of the Netherlands (STCN). Dit is de nationale bibliografie van Nederland voor de periode 1540-1800. De STCN heeft als doel om beschrijvingen op te nemen van alle boeken die tot 1800 in Nederland zijn verschenen en van alle boeken die buiten Nederland in de Nederlandse taal zijn gepubliceerd. Deze database is in beheer van de KB. Drukken worden in de STCN enorm gedetailleerd beschreven en de database bevat geavanceerde zoekmogelijkheden; het is dan ook een nuttig instrument voor historisch onderzoek. Bovendien zijn de metadata van de STCN vrij toegankelijk en te downloaden voor onderzoek en digitalisering.

Daarnaast zijn we begonnen met een project om onze data op te nemen in een internationale databank voor

vijftiende-eeuwse drukken, de database Material Evidence in Incunabula (MEI), die is opgezet vanuit het 15cBOOKTRADE-project van de University of Oxford en wordt onderhouden door het Consortium of European Research Libraries (CERL). MEI is ontworpen om de herkomstgeschiedenis en circulatie van vijftiende-eeuwse gedrukte boeken vast te leggen, met name aan de hand van fysieke kenmerken zoals decoratie, boekbanden en handgeschreven annotaties. De database is gelinkt aan de Incunabula Short Title Catalogue (ISTC), een internationale bibliografie van incunabelen die in beheer van de British Library is en waar de incunabelen van de Athenaeumbibliotheek al in opgenomen zijn. De bibliografische informatie in MEI wordt opgehaald uit de ISTC. Hierdoor kan er dus niet alleen op titel worden gezocht, maar ook op exemplaargebonden informatie.

Project met Google

De gedigitaliseerde handschriften en oude drukken van de Athenaeumbibliotheek worden beheerd en gepresenteerd in Memorix Maior van Picturae (athenaeumcollecties.nl). Ook op het gebied van digitalisering zoeken we naar landelijke samenwerking. De Athenaeumbibliotheek participeerde in een project van de KB met Google, waarin duizenden werken uit de Athenaeumbibliotheek door Google werden gedigitaliseerd. Ze zijn niet alleen via Google Books beschikbaar, maar ook in Delfher.

Een nieuw initiatief waaraan we deelnemen is eCodicesNL, een pilotproject waarin een team van HuygensING een landelijk platform voor gedigitaliseerde middeleeuwse handschriften wil creëren, naar voorbeeld van e-codices.unifr.ch, de virtuele handschriftenbibliotheek van Zwitserland. De metadata voor de beschrijvingen zouden uit onze catalogus (in GGC) kunnen komen, maar meer gedetailleerde beschrijvingen zijn in de landelijke databank Medieval Manuscripts in Dutch Collections (MMDC) te vinden. Het team onderzoekt of die gegevens kunnen worden gebruikt in de nieuwe virtuele handschriftenbibliotheek. <

Thematiendaagse Metadata

Tijdens de Thematiendaagse Metadata van 12 tot en met 21 mei, georganiseerd door het Kennisnetwerk Informatie en Archief (KIA), geven Suzan Folkerts en Lotte Savelsberg op 20 mei een webinar over het collectie- en metadata-beleid van de Athenaeumbibliotheek. Het programma van de Thematiendaagse is te vinden op <https://kia.pleio.nl/meta10d>.

STAPEL VERLIEFD OP BOEKEN

Aangedreven door bibliomanie werd eind vorig jaar Stichting Desiderata opgericht, genootschap van boekenvrienden. Onlangs verscheen haar eerste toepasselijke publicatie: de vertaling van *Le Bibliomane*, een novelle van bibliothecaris, schrijver en journalist Charles Nodier. Jos Damen peilde de diepte van de boekenliefde.

Jos Damen

Hoofd bibliotheek & ICT
van het Afrika-Studiecentrum,
Universiteit Leiden

In Nederland lopen enkele honderden bibliofielen rond. Die kun je normaal gesproken in het wild zien in antiquariaten en bij boekenveilingen. Het laatste jaar vonden de verkopen en veilingen wegens virusproblemen jammerlijk genoeg alleen virtueel plaats, maar normaal gesproken is het genieten. De eerste boekenveiling die ik ooit meemaakte, was bij Van Stockum aan de Prinsegracht in Den Haag, waar ik staand achterin een bomvolle zaal probeerde een kavel te kopen met daarin de dichtbundel *In het spiegeltje van Sjoer* van dichter J.C. van Schagen. Ik wilde dat boek graag cadeau geven aan een Zeeuwse schone met Chinese belangstelling, en ik ging daarom ver in het opbieden tegen een andere geïnteresseerde. Uiteraard won ik, en nadat ik de kavel afgerekend had, kwam mijn medebieder met het aanbod de rest van de kavel voor de helft van de prijs over te nemen. Met dat voorstel ging ik met plezier akkoord – twee mensen blij. In die zaal zag ik wat ik later nog vele malen bij boekenveilingen zou zien: het heilige

vuur, dat soms wordt omgezet in een aangenaam fanatisme voor boeken.

Open inrichting voor boekverdwaasden

Volgens Wikipedia is bibliomanie ‘een obsessief-compulsieve stoornis in verband met het verzamelen van boeken’. Daarover valt te twisten. Zeker is dat bibliomanie een stevige variant van bibliofilie, de liefde voor het boek, is. In Nederland zijn er enkele bibliofielen die bekend zijn bij een groter publiek: Boudewijn Büch (verzamelde boeken over eilanden en oneindig veel meer), Johan Polak (verzamelde Leopold en ander moois), predikant Jan Eekhof (verzamelde Couperus) en de allesverzamelaar baron Willem van Westreenen van Tiellandt die aan de wieg stond van het Museum Meermanno/Huis van het Boek. Het Nederlands Genootschap van Bibliofielen is in Nederland het natuurlijke verzamelpunt voor de liefhebbers van het boek.

Verheugend genoeg is dit jaar in Tilburg Stichting Desiderata (stichtingdesiderata.nl) opgericht. Op de website valt te lezen dat de stichting zichzelf

beschrijft als ‘een open inrichting voor boekverdwaaerden’. En: ‘Stichting Desiderata geeft zich ongeremd over aan haar bibliofiele neigingen.’ ‘Desiderata’ verwijst natuurlijk naar de lijstjes die boekenliefhebbers opstellen waarin de titels staan van de boeken die zij graag aan hun bibliotheek willen toevoegen. Wie zich aangesproken voelt, kan gratis lid worden. Lidmaatschap betekent dat hij of zij op de hoogte zal worden gehouden van de activiteiten van Desiderata, zonder enige verplichting.

Wegbereider van de romantiek

Terug naar de boekenliefhebbers. Een van de beroemdste bibliofielen is Charles Nodier (1780-1844). Nodier was uiteraard bibliothecaris, maar ook een invloedrijk Frans schrijver en journalist. Hij sprak zich altijd onomwonden uit, ook in politieke zaken, wat rond 1800 in Frankrijk niet altijd handig was. Nodier zat ook een tijdje gevangen, maar in de jaren twintig van de negentiende eeuw maakte hij carrière. Hij werd directeur van de Bibliotheek van het Arsenal (de latere Bibliothèque Nationale de France). Maar, minstens zo belangrijk: Nodier werd de spil van een literaire salon in Frankrijk die algemeen wordt gezien als de wegbereider van de romantiek. *Tout le monde* kwam daar: Victor Hugo, Alexandre Dumas, Alfred de Musset, Charles Augustin Sainte-Beuve, Honoré de Balzac en vele andere toonaangevende schrijvers. Nodier schreef zelf ook, onder meer de novelle *Le Bibliomane*.

Boekengek Théodore

In deze novelle schetst Nodier de boekengek Théodore, die – als hij zijn been breekt – rustig drie maanden in bed doorbrengt ‘met het uitpluizen van boekencatalogi’. Eenmaal weer op de been koopt hij lustig door tot het einde nadert. Zijn vrienden verzorgen hem. ‘Nadat we de hoop op herstel hadden opgegeven, werd het bed nabij zijn boekenkast gereden, waaruit wij één voor één elk boek haalden dat hij met zijn blikken leek te roepen, terwijl we die werken aan hem toonden die hem, naar we meenden, het grootste genoegen zouden schenken. Hij stierf om

‘In die zaal zag ik wat ik later nog vele malen bij boekenveilingen zou zien: het heilige vuur, dat soms wordt omgezet in een aangenaam fanatisme voor boeken’

‘Er wordt in het boek gekeken naar Antoine Boulard, de mythische boekengek uit Parijs, en hoofdfiguur Théodore uit *De bibliomaan*: lijken ze op elkaar?’

middennacht, tussen een Du Seuil en een Padeloup, beide handen liefdevol op een Thouvenin gedrukt.’

Bibliomaniakaal

Als eerste publicatie van de stichting heeft Desiderata *Le Bibliomane* onder handen genomen en uitgebracht onder de titel *De bibliomaan*. Vertaler Martin Hulsenboom zette de tekst van Nodier om in soepel Nederlands. Bart van Loo, bekend van de chansoncurius in *De Wereld Draait Door*, zorgde voor een aparte inleiding. ‘Omgevallen boekenkast’ Ed Schilders voorzag de tekst van Nodier van gepaste en informatieve ‘bibliomaniakale aantekeningen’. Hij gaat daarin vooral in op feit en fictie rond Antoine Boulard, de mythische boekengek uit Parijs, die volgens bronnen alles kocht wat los en vast zat. Zijn vrouw probeerde hem nog in te tomen: ‘Als verstandige en spaarzame echtgenote had mevrouw Boulard al vaak haar man het advies gegeven om te gaan lezen alvorens door te gaan met kopen, maar deze raad, hoogstens goed voor de bibliofiel, viel geheel niet in de smaak bij onze bibliomaan.’ Bij zijn dood blijkt Boulard enkele honderdduizenden boeken te bezitten, verspreid over diverse huizen. Leek Boulard op de hoofdfiguur Théodore uit *De bibliomaan*? Schilders laat de verschillen en overeenkomsten zien.

Twee leeslinten

De uitgave van *De bibliomaan* wordt afgesloten met een helder overzicht van leven en werk van Charles Nodier, geschreven door een van de initiatiefnemers van Stichting Desiderata, Peter IJsenbrant. Het is uiteraard overbodig om te melden dat deze uitgave ‘zeer verzorgd’ is. Prachtige illustraties, mooie bladspiegel, keurige letter (Farnham Text), fraai papier (90 grams) en zelfs goed vormgegeven noten. Bijgesloten is ook een Elzevierometer om de oude drukken van Elsevier snel te kunnen opmeten. De kersen op de taart zijn natuurlijk de twee leeslinten (van Güth en Wolf) die ervoor zorgen dat je weet waar je in het boek gebleven bent en tegelijk de noten niet uit het oog verliest. Kortom, dit boek is het ideale cadeau voor de bibliofiel. <

De bibliomaan | Charles Nodier | uit het Frans vertaald door Martin Hulsenboom, met ‘bibliomaniakale aantekeningen’ van Ed Schilders en een biografische schets van Peter IJsenbrant | Stichting Desiderata | 2021 | ISBN 9789082254549 | € 29,90 (exclusief verzendkosten), via desiderata@kpnmail.nl | 160 pagina’s

Charles Nodier
(door Paul Guérin, 1842)

Elzevierometer

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2021

APRIL-MEI

ALLE
CURSUSSEN
ONLINE

10/04 MARKETING VAN INFORMATIEDIENSTEN
IN EEN DAG

14/04 ONLINE PRESENTEREN

14/04 MARC21 (ENGELSTALIG, 'S AVONDS)

16/04 PRIVACY & DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)

21/04 VERANDERMANAGEMENT

23/04 INFOGRAPHICS MAKEN

10/05 KLANTGERICHT COMMUNICEREN
IN DE BIBLIOTHEEK **GAAT ZEKER DOOR**

12/05 INTERNET ZOEKTECHNIEKEN

12/05 CONTENT CURATION

19/05 KLANTGERICHTE E-MAILS SCHRIJVEN

20/05 INFORMATIEBELEID IN DE PRAKTIJK **GAAT ZEKER DOOR**

20/05 INFORMATIESTRUCTUREN **GAAT ZEKER DOOR**

26/05 INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (ADVANCED)

26/05 DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN

28/05 RDA & LRM

**KB
ONDERZOEKS-
KRONIEK**

BUITENLAND

**GESPOT
+
VERENIGINGEN
+
LIFEHACKING
+
FAVORIETEN**

‘Handreiking voor overgang Wob naar Wet open overheid’

**Meer info en de download
vind je in het bericht op
www.informatieprofessional.nl**

[@informatieprofessional](https://www.facebook.com/informatieprofessional)

[@IPnieuws](https://twitter.com/IPnieuws)

[linkedin.com/company/informatieprofessional](https://www.linkedin.com/company/informatieprofessional)

'GEEF DE BURGER GRIP OP DATA'

Bij vrijwel alles wat we doen, staan we data af, ook in onze directe omgeving en in de plaats waarin we wonen. Maar van wie zijn die data, en wie bepaalt wat ermee mag gebeuren? Deze vragen vormen de basis van onderzoek en experimenten om data te zien als een *common good*.

Onder de radar blijven is in de wereld waarin we op dit moment leven praktisch onmogelijk. Ons hele doen en laten wordt vastgelegd, vaak ongevraagd en zonder dat we ons ervan bewust zijn. Met onze telefoon bekijken we het nieuws, onderhouden we onze contacten, betalen we, tellen we onze stappen en vinden we de weg. In de openbare ruimte worden we gevolgd door camera's en sensoren en passeren we toegangspoortjes bij parken en musea. Met al deze bewegingen laten we grote hoeveelheden gegevens achter, waarvan bedrijven en overheden graag gebruikmaken voor hun eigen gewin of belangen, zoals de inrichting van steden of zelfs *smart cities*.

De belofte van slimme steden

De dataficering van mens en omgeving kan bijdragen aan oplossingen voor vraagstukken op

het gebied van veiligheid, mobiliteit, duurzaamheid et cetera. Door slim gebruik van data kunnen steden bijvoorbeeld duurzamer, sneller te doorkruisen of veiliger worden, doordat op basis van data wordt voorspeld waar overlast gaat ontstaan. Maar wie bepaalt wat 'slim' is? Wat veilig is voor de een, kan voor de ander een beperking van de vrijheid inhouden. Wat is duurzaam, en voor wie? Kortom:

'Steden zijn weliswaar bezig met het openstellen van hun data, maar het blijkt niet altijd eenvoudig om het grote publiek daadwerkelijk te betrekken en inspraak te geven'

welke waarden staan bij de inrichting van steden centraal en hoe kunnen we omgaan met tegengestelde belangen van groepen burgers, bedrijven en bestuurders?

Burgers empoweren

Vanuit het oogpunt van transparantie en inclusie is het belangrijk dat burgers weten op welke wijze data tot stand zijn gekomen en wat ermee wordt gedaan. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt niet alleen bij bedrijven en overheden. Het gaat voor een groot deel over data die over en door burgers worden gegeereerd. Het zou daarom logisch en eerlijk zijn om die data ter beschikking te stellen aan burgers, zodat zij de bedrijven en de overheden die deze verzamelen kunnen controleren en ter verantwoording kunnen roepen, en zodat zij kunnen meedenken over toepassingen die ook hun belangen dienen.

Naarmate de invloed van technologie op de samenleving toeneemt, en daarmee de macht van *big tech* en *big government*, groeit het belang om burgers te *empoweren* door ze zeggenschap te geven over data. Maar hoe dan? Is er een mogelijkheid om eigen gegevens te verwijderen of data 'terug te krijgen'? Kunnen burgers meedenken over het ontwikkelen van toepassingen waarvan ze zelf profiteren?

Werken met open source

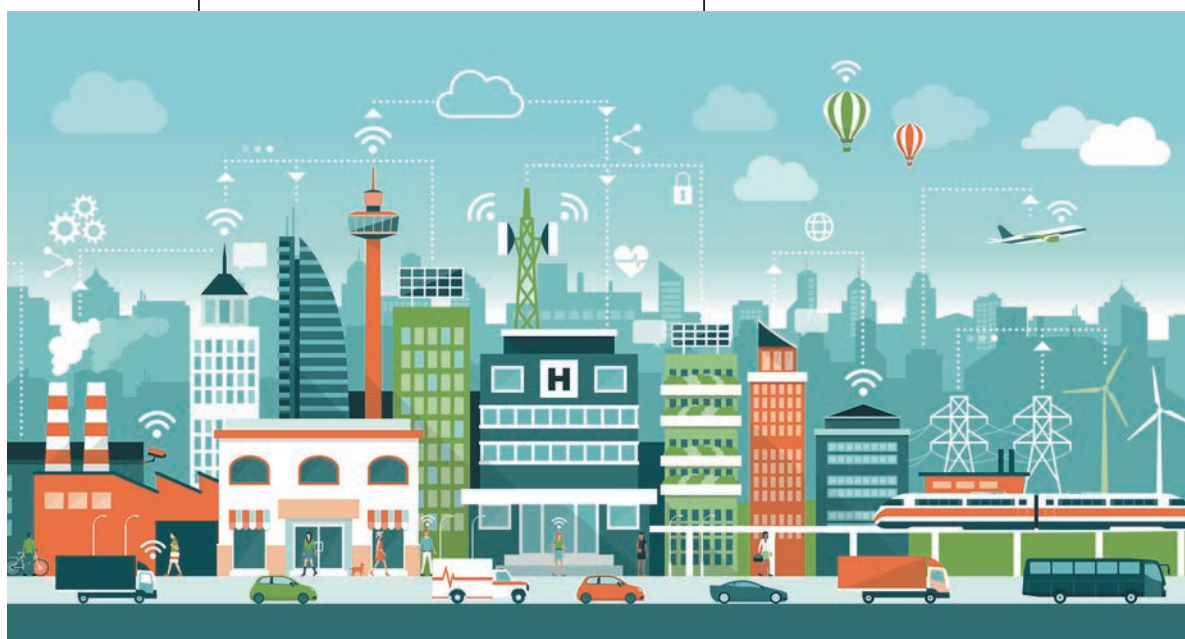
Dat kan bijvoorbeeld door te werken met open source en open standaarden. Data moeten wor-

In de rubriek 'KB Onderzoekskroniek' beschrijven medewerkers van de afdeling Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek hun resultaten, trends en vondsten.

Marianne Hermans

Kennisadviseur bij de Koninklijke Bibliotheek

‘De bibliotheek zou een plek kunnen zijn om data te vinden en beschikbaar te stellen, zodat burgers inzicht krijgen in ontwikkelingen in hun stad’

den beheerd door burgers zelf: welke data wil ik voor mezelf houden, welke wil ik delen, met wie, en waarvoor mogen ze worden gebruikt? De basis is het beschermen van burgers én daarmee de democratie, en ervoor zorgen dat iedereen in gelijke mate van technologische ontwikkelingen profiteert.

Ook in Nederland zijn steden bezig met het openstellen van hun data en het transparanter maken van dataprocessen. De gemeente Den Haag is een voorloper op dit gebied. De stad zet open data in bij onder meer de energietransitie. Er zijn Datalabs gehouden waarbij bewoners, bestuurders en techneuten met elkaar in gesprek gaan over het inzetten van data. Bewoners kijken zo met andere ogen naar lokale vraagstukken. Soms komen ze samen met ondernemers tot creatieve oplossingen, zoals bijvoorbeeld gebeurde met het leggen van zonnepanelen.

Het beschikbaar stellen van data is overigens een eerste stap; om mensen echt mee te krijgen helpt het om aansprekende visualisaties te maken en gebruik te maken van overzichtssites als waarstaatjegemeente.nl.

Burger ziet geen probleem

Steden zijn weliswaar bezig met het openstellen van hun data, maar het blijkt niet altijd eenvoudig om het grote publiek daadwerkelijk te betrekken en inspraak te geven. In de praktijk worden vooral hoger opgeleide, geïnteresseerde burgers bereikt. Dat blijkt ook uit onderzoek door het Centre for BOLD Cities dat probeert burgers sterker bewust te maken van dataficering, bijvoorbeeld door het organiseren van *data walks*. De onderzoekers van BOLD merkten dat het lastig is om mensen te activeren die digitalisering niet ervaren als een politiek of publiek probleem. Het is een onzichtbaar proces waarvan ze weinig last maar wel profijt hebben. Ze hebben daarnaast niet het idee dat ze invloed hebben op dataficering en digitalisering.

Uitdaging voor bibliotheken?

Digitaal burgerschap vraagt om emancipatie van de burger. Het onderwijs speelt daarin een grote rol, maar voor mensen die geen onderwijs volgen, kunnen bibliotheken daaraan bijdragen. De bibliotheek zou een plek kunnen zijn om data te

Monitor van de Stad

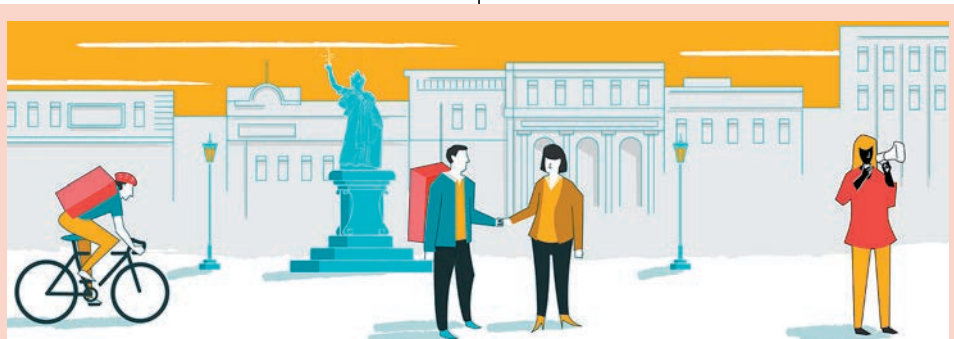
In de regio Tilburg heeft de Bibliotheek Midden-Brabant het voortouw genomen om burgers te betrekken bij het vergroenen van de stad. Onder de noemer *Monitor van de Stad* worden in het

FutureLab verschillende data in beeld gebracht, bijvoorbeeld over de luchtkwaliteit, het energieverbruik en het aantal parkeerplaatsen in verschillende woonwijken.

vinden, beschikbaar te stellen en eventueel te visualiseren, zodat burgers inzicht krijgen in ontwikkelingen in hun stad. Ook zouden bibliotheken hulp kunnen organiseren bij het toepassen van data, eventueel met de hulp van experts. Makerplaatsen, die in veel bibliotheken aanwezig zijn, kunnen daarvoor een plek bieden, maar ook op bredere schaal is de bibliotheek een plaats waar mensen samenkomen om hun stem te laten horen en nieuwe toepassingen te ontwikkelen.

Voorop staat het ontwikkelen van databewustzijn, bij burgers, en wellicht ook bij bibliotheken zelf.

Met dank aan Emiel Rijshouwer (Erasmus School of Social and Behavioral Sciences (ESSB)), Antoine Gribnau (gemeente Den Haag) en Miriam van den Beemt (de Bibliotheek Midden-Brabant). Zij waren studiegasten tijdens de verdiepingssessie ‘Grip op data’ op het Nationaal Bibliotheekcongres.

Burgers leveren zelf data aan

Als burgers overheidsinformatie wantrouwen of in hun stad lacunes in beschikbare milieudata willen opvullen, kunnen zij zelf het initiatief nemen om gegevens te verzamelen. Bijvoorbeeld met sensoren voor het meten van luchtkwaliteit, geluidsoverlast of waterkwaliteit. Er zijn talloze

voorbeelden waarbij burgers, met hulp, zelf data verzamelen en diensten opzetten. Denk bijvoorbeeld aan *Coopcycle*, een platform voor individuele fietskoeriers om zich te verenigen in een coöperatie en zo te ontkomen aan de negatieve gevolgen van de gig-economie. <

BLACK LIVES MATTER,

OOK BIJ DE BL

Aangezwengeld door de Black Lives Matter-protesten en met de buste van de 'foute' oprichter Hans Sloane als apotheose moe(s)t bij de British Library het roer om. Over het plan voor meer aandacht voor openheid en inclusiviteit.

Marja Kingma

Curator Nederlandstalige Collecties bij de British Library

Informatieprofessionals laten zich vaak voorstaan op hun imago van openheid, laagdrempeligheid en vriendelijkheid. En op het beeld dat ze zich het vuur uit de sloffen lopen voor iedere gebruiker, wie dit ook is. Maar klopt dit eigenlijk wel? Hoe zit het werkelijk met onze interne praktijken, met de omgang met onze eigen mensen, met onze normen en waarden en hun toepassing in de praktijk, en met onze collecties, catalogi en interpretatiepanelen? Sinds de Black Lives Matter-protesten zijn we daar wat anders naar gaan kijken en blijken die openheid en inclusiviteit toch tegen te vallen. De British Library (BL) en andere erfgoedinstellingen in het Verenigd Koninkrijk lijden alle aan ondervertegenwoordiging van mensen uit de BAME (Black, Asian and Minority Ethnic)-gemeenschap. Behalve in de lagere functies kom je bijna geen BAME-lid tegen in het hoger

management, en ook niet als collectiespecialist. Dit leidt ertoe dat interpretaties van collecties sterk 'wit' zijn gekleurd.

Oprichter van zijn voetstuk

Neem Hans Sloane (1660-1753), de Schotse arts, botanicus en verzamelaar. Bij zijn dood schonk hij zijn privéverzameling van objecten en zijn bibliotheek aan de natie. Die verzameling vulde letterlijk een museum: het British Museum. Sinds ik bij de BL werk heb ik Sloane bewonderd. Hij had een neus voor zeldzame boeken, die zich vanaf de oprichting in de bibliotheek bevinden. Maar wat blijkt? Hij bekostigde zijn verzamelhobby met het fortuin dat zijn vrouw vergaarde op de plantages van Jamaica, dus door slavenarbeid.

En zo viel Sloane van zijn voetstuk, letterlijk en figuurlijk. Na de protesten van Black Lives Matter verhuisde het British Museum Sloanes buste naar een minder prominente

'Behalve in de lagere functies kom je bijna geen minderheden tegen in het hoger management. Interpretaties van collecties zijn sterk "wit" gekleurd'

plek. Ook werd de term 'slave owner' aan het informatiebordje toegevoegd. Gelijksoortige objecten die rond de buste staan, zijn tevens van aanvullende informatie voorzien.

Niet meer zwijgen

De British Library heeft een afgietsel van de buste van Sloane in de hal hangen, naast de bustes van de drie andere grondleggers van de collecties, waaronder de vermaarde botanicus Joseph Banks (1743-1820). Ook hij blijkt een problematisch verleden te hebben. Banks zou meerdere Maori's hebben doodgeschoten toen hij met James Cook op een eiland bij Nieuw-Zeeland aankwam. Tot nu toe zweeg de Library over dit soort negatieve aspecten, maar daar komt nu verandering in. Volgend op de Black Lives Matter-protesten beloofde de BL publiekelijk ernaar te streven 'een antiracistische organisatie' te worden. Wat dit concreet inhoudt, moet in de komende jaren duidelijk worden.

Een paar stappen zijn al gezet. Onder de bustes van de grondleggers van de collecties (buiten Koning George III die voor de King's Tower staat) bevindt zich nu een groot informatiepaneel dat probeert een meer diverse interpretatie te geven van de mannen in de hal. Naast de gebruikelijke informatie over wat zij voor de Library hebben betekend, zijn de gezichtspunten opgenomen van collega's die banden hadden met de gebieden waar de heren actief waren. Deze inzichten zijn minder juichend, en daarmee geven ze een completer perspectief op de grondleggers van het British Museum en de British Library. De geschiedenis wordt daar alleen maar rijker van.

Ondervertegenwoordigd in management

Met het plaatsen van een informatiepaneel ben je er natuurlijk nog lang niet. Als tweede stap besloot de Library om de twee voorzitters van het BAME Staff Network op te

nemen in het Senior Leadership Team (SLT) van de bibliotheek. Het BAME Staff Network is een aantal jaren geleden opgezet om de belangen van de BAME-gemeenschap in alle lagen en aspecten van de BL te bevorderen en om een positieve cultuur rondom gelijkheid, diversiteit en inclusiviteit te creëren. Het zet zich in voor een representatiever werkkader met betere carrièreperspectieven en moet een veilige plek zijn waar iedereen ideeën en ervaringen kan uitwisselen. Het BAME Staff Network werkt samen met collectieteams en andere afdelingen op het gebied van tentoonstellingen en evenementen, en bij de promotie van de collecties. Het zijn de medewerkers zelf die de groep leiden.

Anti-Racism Project

De derde en meest ingrijpende stap is het Anti-Racism Project

‘Persoonlijk ben ik benieuwd of het actieplan tevens een blauwdruk zal zijn voor het verbeteren van de positie van vrouwen en mensen met een beperking’

(ARP), opgezet om de BL-organisatie door te lichten en vervolgens een Anti-Racism Action Plan te ontwikkelen, zodat de bibliotheek daadwerkelijk een antiracistische organisatie kan worden. Een aantal werkgroepen zal alle aspecten van de organisatie langs de (anti) racistische meetlat leggen – van collecties, catalogi, het gedrag van mensen, normen en waarden en beleidsstukken tot de relatie met het publiek, met gebruikers en met collega-organisaties. Gebaseerd op die analyse zullen de werkgroepen voorstellen formuleren die verwerkt zullen worden in het actieplan. Dat

plan moet dan in drie jaar tijd worden uitgevoerd.

De Steering Group zal het project begeleiden. Een sleutelstrategie is inclusiviteit, ook in het project zelf. Er zijn negentig medewerkers uit alle geledingen van de Library actief bij betrokken. Daarom duurde het enkele maanden voordat de structuur van het project was opgezet. Het zal werken volgens de gebruikelijke principes en processen van projectmanagement en het zal evidence-based zijn. Uiteraard werken het ARP en het BAME Staff Network hierin nauw samen.

De werkgroepen zullen zich bui-

gen over vragen als:

- Zijn de vacaturebeschrijvingen in het recruiteringsproces zodanig geschreven dat BAME-leden gestimuleerd worden om te solliciteren?
- Zijn de gebouwen uitnodigend genoeg naar mensen met een BAME-achtergrond?
- Worden standpunten of visies uit de BAME-gemeenschap voldoende meegenomen in de verhalen die de BL over zichzelf vertelt?
- Vertoont het taalgebruik in catalogusrecords racistische ideeën, in het bijzonder uit de koloniale periode? Zo ja, hoe kan dit worden aangepast?

In 2024 zullen we zien of er voor minderheden daadwerkelijk iets is verbeterd. Persoonlijk ben ik benieuwd of het actieplan tevens een blauwdruk zal zijn voor het verbeteren van de positie van vrouwen en van mensen met een beperking. <

ACTUEEL VERZAMELEN: *NEVER WASTE A GOOD CRISIS*

Wat doe je als conservator wanneer je vanwege de coronamaatregelen niet meer naar jouw museum kunt? Hoe onderhoud je je contacten en waar haal je accurate informatie over een object vandaan als je het niet ter plekke kunt bekijken?

Bart Grob

Conservator bij Rijksmuseum Boerhaave; blogger bij de SAE, Stichting Academisch Erfgoed (academischerfgoed.nl)

Wat het afgelopen jaar heeft geleerd, is dat de conventionele manier van onderzoeken en verzamelen beperkingen heeft. Dat die beperkingen niet voor eeuwig zijn is een geruststellende gedachte, maar het neemt niet weg dat deze coronatijd uitermate nuttig is om andere manieren van verzamelen te onderzoeken. *Never waste a good crisis* is een adagium dat mij als conservator Actueel verzamelen nieuwe wegen heeft doen inslaan.

Vrijwel vanaf het begin drong het besef in Rijksmuseum Boerhaave door dat we de Covid-19-pandemie wilden verzamelen – niet geheel onlogisch vanwege de net ontwikkelde tentoonstelling *Besmet!* die ruim aandacht besteedt aan de geschiedenis van vorige epidemieën. Maar hoe? Historische analyses bestaan nog niet, het narratief van deze pandemie is nog volop in de maak. We zullen pas over enkele jaren het volledige verhaal kunnen vertellen, maar iedereen is zich ervan bewust dat we met z'n allen ooggetuigen zijn van een historisch event. Dat wil en moet je, zeker als medisch museum, vastleggen.

'In plaats van onderzoek in archieven of bibliotheken moet je je als conservator bij actueel verzamelen gaan richten op andere informatiebronnen'

De ic-klompjes, een paar speciaal voor Boerhaave gemaakt.

Keuze van informatiebronnen

Voor historische musea is actueel verzamelen onbekend terrein. In plaats van onderzoek in archieven of bibliotheken moet je je als conservator gaan richten op andere informatiebronnen. Media spelen een cruciale rol in de actuele informatievoorziening. Kranten, tv en radio zijn bekend, maar hoe incorporeer je sociale media in je informatiebehoefte? Zoals we allemaal zelf hebben kunnen ervaren, volgden de actuele ontwikkelingen elkaar in rap tempo op. Facebook, Twitter en YouTube speelden daarin een wezenlijke rol. Informatie

De beademingsapparaten: links het type uit de jaren vijftig en rechts het nieuwe van de TU Delft.

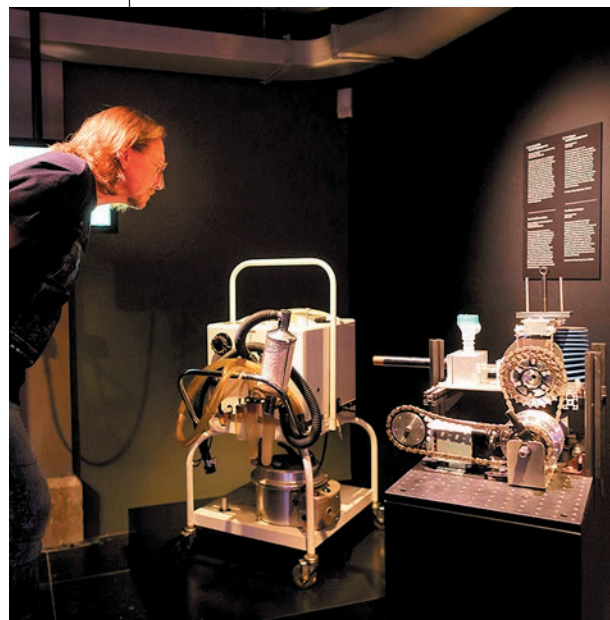
en desinformatie 'spraken elkaar tegen'. Ga er maar aanstaan om als conservator orde in die chaos te scheppen.

Gelukkig zijn er voorwerpen. Om niet in de discussie over objectiviteit van objecten terecht te komen gebruik ik voor nu de volgende definitie: 'een actueel museaal object is een tastbaar voorwerp dat is gebruikt tijdens een (historische) gebeurtenis'. In het geval van Covid-verzamelen blijkt dit een praktische en hanteerbare definitie die bovendien een goed handvat is bij het schiften van informatie. Gaat het om objecten? Dan kun je er als conservator wat mee. Gaat het om beleidsmaatregelen (zoals een negatief reisadvies), dan kun je het niet verzamelen.

Rapid response collecting

Met deze definitie op zak hebben we voor het eerst een acquisitiepilot uitgevoerd op basis van 'rapid response collecting'. Een wijze van collectioneren – ofwel snel handelen op actuele gebeurtenissen – die is ontwikkeld in het Victoria and Albert Museum in Londen.

Het begin van de coronacrisis werd door een aantal zaken getypeerd: hamsteren, gebrek aan beschermende middelen, de situatie op de ic's en de zoektocht naar een vaccin. Dat werden de hoofdlijnen waarop we zijn gaan verzamelen. Zo waren onderzoekers aan de Universiteit Utrecht

de eersten die antilichamen ontwikkelden tegen de spikes van het virus, een belangrijke stap in de ontwikkeling naar een vaccin. Doordat een van deze onderzoekers al in februari 2020 een lezing in ons museum had gegeven, waren de contacten reeds gelegd en konden we de antilichamen in een epje tentoonstellen.

Verhalen uit de frontlinie

Via het Erasmus MC kwamen we verhalen uit de frontlinie op het spoor. Duidelijk was dat in tijden van crisis het essentieel is voor een conservator om ethisch te handelen. Een acquisitieaanvraag mag nooit ten koste gaan van de aandacht die medisch personeel nodig heeft voor acute hulpverlening. Op de ic's bleek het een probleem dat teamleden elkaar niet makkelijk herkennen vanwege de beschermende kleding die zo kenmerkend is voor het behandelen van besmettelijke ziekten. Een oplossing daarvoor werd gevonden door de plaatselijke tattoo-shop; zij beschilderden en personaliseerden de klompen van het ic-personeel. Op verzoek hebben ze een paar op dezelfde wijze beschilderd en aan Boerhaave geschonken.

'Gaat het om objecten?

Dan kun je er wat mee. Gaat het om beleidsmaatregelen (zoals een negatief reisadvies), dan kun je het niet verzamelen'

Iconisch object

Een absoluut iconisch object dat door rapid response collecting aan de collectie is toegevoegd, is het flesje en de spuit die zijn gebruikt voor de toediening van het eerste vaccin in Nederland. Door de samenwerking met het RIVM in het kader van *Besmet!* was het mogelijk om op het juiste moment te handelen en in te springen op de meest actuele ontwikkelingen en deze zo voor de collectie van het museum veilig te stellen.

Overigens hoef je voor actuele acquisitie niet altijd zelf de boer op. Dat ondervonden we toen technici van de TU Delft het museum benaderden met de vraag of het mogelijk was om een oude beademingsmachine uit de jaren vijftig te 'reverse engineeren'. Het resultaat, een nieuwe, eenvoudig te produceren machine, staat tentoongesteld in *Besmet!*. <

China is niet vies van gekke, opvallende bouwvormen. Neem het recent geopende Pinghe Bibliothheater in Shanghai. Lijkt op een blauwe walvis, zo werd al snel gefluisterd, en daarmee was de bijnaam geboren van dit bouwwerk dat twee theaters en een grote bibliotheek huisvest, als onderdeel van de Shanghai Qingpu Pinghe International School waar circa tweeduizend kinderen tussen 3 en 18 jaar onderwijs volgen. De analogie met de blauwe walvis klopt ook, vinden de makers, in de zin van 'het grootste zoogdier ter wereld, imposant vanbuiten en mysterieus vanbinnen'. Eenmaal 'in de buik van de walvis' vinden de bezoekers verrassende ruimtes met dito lichtinval, aangepast aan de functie van die ruimtes. De bibliotheek zetelt in de top, met een groot rond daklicht. <

Naam: Pinghe Bibliothheater
Wat: bibliotheek-theater-school
Waar: Shanghai, China
Ontwerper: Open Architecture

Les in coronatijd

Vanwege de coronamaatregelen volgen veel leerlingen thuis online onderwijs. Sinds eind januari zijn de eindexamenleerlingen weer dagelijks op school en inmiddels kunnen de overige leerlingen ook weer 'echt' naar school. In de praktijk komt het voor die laatste groep neer op gemiddeld een dag per week. Voor sommige leerlingen is dat echter onvoldoende. Daarom volgt een groepje van De Noordgouw lessen in het OLC, het open leercentrum. Achter hun laptop hoor ik ze regelmatig praten met de docent aan de andere kant van het scherm.

Soms ligt er een dubbel van het lachen wanneer ze van de muziekdocent tekenfilmstemmetjes moeten nadoen. Ook docenten worden uitgedaagd om hun online les aantrekkelijk te maken.

Thomas, Keano en Owen zitten alle drie in klas 1F. Ik vraag of ik ze mag interviewen.

Glunderend kijken ze elkaar aan; ze zijn direct enthousiast. 'Wil je vertellen waarom het thuis niet meer ging?' Keano, die eigenlijk maar twee dagen hoeft, komt iedere dag. 'Hier is het veel leuker. Thuis zat ik maar op m'n kamer, en mijn broer zat op zijn kamer. Dat was niets.' Klasgenoot Thomas vult aan: 'Maar je hebt toch ook een hond die steeds aandacht wil?' Keano beaamt dit lachend; hij vindt z'n Amerikaanse bulldog veel te leuk om het echt vervelend te vinden.

Gamen is een van de redenen waardoor de schoolresultaten van deze groep minder werden. Ook nu bestaat dat risico, want het mobieltje wordt regelmatig in de les gebruikt. Daarom is afwisseling belangrijk om de aandacht vast te houden. De jongens zijn enthousiast over meneer Van de Wall Bake, docent wiskunde, die met raadseltjes en Kahoot, een digitale multiplechoicequiz, lesstof oefent. En over de les handvaardigheid waarvoor Thomas zelfs een boomstronk mee naar school zoude, maar dat maakt hem niet uit. 'Elkaar weer zien, dat maakt het veeeeel leuker!', vindt Owen.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris/onderwijsinstructeur De Noordgouw in Heerde

Brief aan de nieuwe Tweede Kamer

Wie de toeslagenaffaire heeft gevolgd, kan niet om de conclusie heen: burgers worden vermalen door de bureaucratie, mede omdat het informatiebeheer van de overheid niet op orde is. Betrouwbaar informatiebeheer is essentieel voor het goed functioneren van een democratie en dat informatiebeheer moet een stuk beter. KVAN heeft de nieuwe Tweede Kamer een brief gestuurd om dit onder de aandacht te brengen.

Overheidsinformatie is niet op orde, ondanks vele aanzetten hiertoe in de afgelopen decennia. Die aanzetten waren echter altijd projectmatig; er is niet structureel in geïnvesteerd. En dat terwijl informatiebeheer door nieuwe technologie alleen maar complexer is geworden en we te maken hebben met een ondeelbaar geworden informatieketen.

VERKOKERING EN VERSNIPPERING

Het proces is nu nog veel te verkokerd. We maken nog steeds een knip tussen 'niet' en 'wel naar het archief overgebrachte' informatie. Dit geeft de burger geen helderheid over waar hij of zij moet zijn. Ook zien we een versnippering in wet- en regelgeving. In verschillende wetten (AVG, Archiefwet, Wob, Woo) worden aspecten van informatiebeheer behandeld, zonder goede afstemming: openbaarheid versus privacy, beleidsruimte versus transparantie.

TIJD VOOR EEN KADERWET

KVAN heeft de discussies naar aanleiding van de ondervragingscommissie met bijzondere belangstelling gevolgd. Ze heeft ook kennisgenomen van de eerste oplossingsrichtingen die door het nu demissionaire kabinet zijn aangeboden. Wij stellen dat er veel grondiger te werk moet worden gegaan. Dat begint met de vorming van een nieuw en geïntegreerd informatiebeleid dat recht doet aan de eisen van de (digitale) tijd. Niet vanuit verschillende de-

'Nodig is een nieuw en geïntegreerd informatiebeleid dat recht doet aan de eisen van de (digitale) tijd'

partementen, maar vanuit een gezamenlijke visie op informatie. Dit zou in de toekomst kunnen leiden tot één kaderwet op het gebied van informatie die de relatie tussen overheid en burger transparant maakt en die reconstructie mogelijk maakt. KVAN laat het niet bij een brief aan de nieuwe Tweede Kamer. Samen

met partners, waaronder de KNVI, gaan we deze ambitie verder brengen. Daar hebben we in februari een start mee gemaakt (zie de column in IP #2-2021). We houden je op de hoogte!

Naslagwerk: Trefwoorden voor de informatieprofessional

Rob Kramer, voormalig hoofdinspecteur bij de Erfgoedinspectie, stelde voor KIA (Kennisnetwerk Informatie en Archief) een naslagwerk voor informatie- en archiefprofessionals samen: *Trefwoorden voor de informatieprofessional, van actieve openbaarmaking tot zorg voor archiefbescheiden*.

Het is bedoeld voor iedereen die zich met de informatiehuishouding van overheden en de archief functie bezighoudt. De wereld van informatieprofessionals, ICT'ers en archivarissen is mede door de digitalisering één groot vakgebied geworden. Dat vraagt om een gemeenschappelijke taal. Dit naslagwerk kan daarbij helpen, zo stelt KIA.

trefwoordenIP en als pdf via <http://bit.ly/trefwoordenIPpdf>. In de uitgave is nog geen rekening gehouden met aangekondigde wetswijzigingen, zoals de modernisering van de Archiefwet. Zodra deze zijn vastgesteld, zal KIA de e-pubuitgave actualiseren.

Boek en online event: Digitale trends

De digitale revolutie is gaande. Denk daarbij aan trends als blockchain, kunstmatige intelligentie (AI), Internet of Things (IoT) en 5G. De publicatie *Digitale trends*, waaraan meerdere auteurs hebben meegewerkt, beschrijft onder meer wat de effecten hiervan zijn op de maatschappij, op individuen en op organisaties, maar staat ook stil bij aspecten als security, ethiek en wetgeving.

Tijdens het gelijknamige online event op 15 april, van 16:30-18:00 uur, staat deze publicatie centraal. Wim Kwee-keel trapt af en introduceert het boek. Daarna interviewt William Begthel een aantal medeauteurs, waaronder Wouter Bronsgeest (over de toepassing van de trends bij de overheid), Aernout Koolen (over de ethische kant van al deze trends) en Stefan van Oirschot (over de weg voorwaarts).

Het (e-)boek zal achteraf via de KNVI verkrijgbaar zijn tegen een sterk gereduceerd tarief. Inschrijven voor het event kan via <http://bit.ly/boek-digitale-trends>.

ACTUALISEREN

De uitgave verklaart de meest voorkomende trefwoorden. Het gaat daarbij om vaktechnische begrippen, wettelijke voorschriften, normen en standaarden. Ze worden op hoofdlijnen en in samenhang met andere begrippen beschreven. Daarnaast vind je er organisaties en platforms terug die een rol spelen in de ontwikkeling, standaardisatie en kennisdeling op het gebied van informatie en archief. De inhoud is gebaseerd op de Archiefwet 1995 en op de meest gangbare en betrouwbare (digitale) bronnen.

Trefwoorden voor de informatieprofessional is als e-pub te downloaden via <http://bit.ly/>

wat
alz...
je niet meer weet wat
je net gelezen hebt?

1 op de 3 vrouwen krijgt dementie. Geef nu voor meer onderzoek, zodat dementie niet jouw toekomst wordt.
stopdementie.nu

a
alzheimer
nederland

Scan de code en doneer
gemakkelijk online!

INTERACTIEF DOCEREN EN STUDEREN OP AFSTAND

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior informatie-specialist bij de bibliotheek van De Haagse Hogeschool

INTERACTIEF DOCEREN op afstand met Explain Everything

Explain Everything is een digitaal whiteboard dat je eenvoudig kunt inzetten bij afstandsleren, in het bijzonder om te reflecteren op het kennis- en begripsniveau in theorielessen. Via explaineverything.com kun je je whiteboard openen. Zonder account kun je meteen aan de slag, maar om anderen uit te nodigen om live met je mee te kijken of zelfs mee te schrijven op je whiteboard, moet je je eerst aanmelden. De tool is gratis te gebruiken voor maximaal drie projecten. Per project heb je één whiteboard (ongelimeerde grootte). Heb je het maximum van drie projecten bereikt en wil je toch een nieuw project aanmaken? Verwijder dan eerst een project.

Naast de kenmerkende tekentools geeft Explain Everything je ook de mogelijkheid om documenten, afbeeldingen en video's op je whiteboard te plaatsen. Maak gebruik van fraaie templates voor specifieke doeleinden: een vergadertemplate met sticky notes, deelnemerslijst, agenda, vervolgstappen, notities en vergadermateriaal, of een template voor oorzaak en verband met plek voor mensen, processen, beheer, middelen, omgeving en uitrusting. Verder heb je templates met een tijdlijn, storyboard of venndiagram.

Samenwerken tot 25 mensen

Je kunt tot 25 mensen uitnodigen om samen te werken in een whiteboard (<http://bit.ly/mensen-uitnodigen>). Via de microfoon kun je met elkaar overleggen. Voor een presentatie voor een groot publiek kun je je volledige Ex-

Wanneer je niet bij elkaar mag komen voor het volgen van een college, training of cursus, wordt gezamenlijk reflecteren op en discussiëren over de lesstof lastig. De tools Explain Everything en Perusall bieden uitkomst.

plain Everything-scherm delen via externe conferentiesoftware als Teams (<http://bit.ly/videoconferencing-app>). Wil je je whiteboard screenen zonder gebruik te maken van externe conferentiesoftware of wil je een sessie opnemen en als video delen? Bij de gratis versie is dit gelimiteerd tot maximaal één minuut.

Explain Everything is beschikbaar als appversie voor iOS en Android en als webversie. De versies verschillen van elkaar wat betreft whiteboardtools en -mogelijkheden.

INTERACTIEF STUDEREN op afstand met Perusall

De webapp Perusall (app.perusall.com) is ontwikkeld op de gerenommeerde Harvard University en wordt neergezet als de enige echte sociale e-reader. Na het aanmaken van

een account upload je als docent een publicatie en maak je een groep lezers aan. Ook de lezers moeten een account aanmaken. Deze lezers helpen elkaar door in Perusall aantekeningen te maken in de publicatie, door vragen te stellen ter verduidelijking en elkaars vragen te beantwoorden of elkaars aantekeningen te becommentariëren. Bovendien kan de docent aantekeningen en antwoorden een 'upvoted' geven om aan de lezers te laten zien dat ze goed bezig zijn.

Perusall is tevens inzetbaar in het 'flipping the classroom'-concept, een blended learning-instructiestrategie waarbij groepjes voorafgaand aan bijvoorbeeld een college de stof al bestuderen. De docent kan binnen Perusall een rapport uitdraaien waarin alle aantekeningen en vragen in een top drie zijn samengevat. Deze kunnen dan tijdens het college worden behandeld om verdere discussie op gang te brengen en dieper op vragen in te gaan.

Gratis gebruik voor onderwijs

Perusall is gratis te gebruiken voor onderwijsdoeleinden. Het is als docent mogelijk om je eigen bestanden te uploaden. Daarbij moet je wel de auteursrechten respecteren. Maak daarom gebruik van publicaties en materialen die open acces beschikbaar zijn gesteld of waarvoor je toestemming hebt voor gebruik in Perusall.

Perusall kan overweg met diverse type bestanden: pdf, ePub, Word, Excel, broncode, video en podcast. De app heeft daarnaast een eigen catalogus van meer dan 200.000 titels van toonaangevende uitgevers waaruit je als docent kunt kiezen. Studenten dienen dan wel de publicatie via Perusall te kopen. <

FAVORIETEN

Wie: Frits Hermans

Wat: data scientist bij ING

Waarom: publiceert op de website lockdownradar.nl dagelijks verwachtingen over hoe het aantal coronabesmettingen zich ontwikkelt. Met deze site hoopt hij bezoekers inzicht te geven in of de lockdownmaatregelen versoepeld kunnen worden, en zo ja, wanneer.

MUZIEK

Mierel Waagmeester

Tijdens het programmeren luister ik veel naar *Canto Ostinato* van Simeon ten Holt (1923-2012). Dit is echt werkmuziek om je goed bij te concentreren.

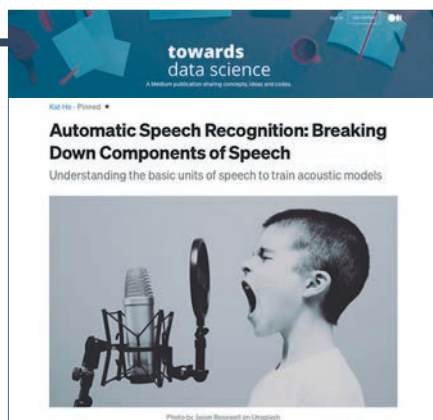
MUSEUM

Fotografiemuseum Huis Marseille in Amsterdam is een pareltje. Er zijn altijd prachtige fototentoonstellingen, en alleen al het monumentale grachtenpand is het bezoeken waard.

MAGAZINE

De website towardsdatascience.com heeft interessante artikelen voor zowel de beginnende modelleur als de doorgewinterde professional.

APP

Mijn favoriete app is Pythonista. Hiermee kun je gemakkelijk zelf apps maken voor op de iPhone of iPad in de programmeertaal Python.

WEBSITE

Github is zonder twijfel mijn favoriet. Op deze website delen miljoenen gebruikers hun code. Je kunt hier gratis de meest fantastische programma's downloaden, en je kunt ook zelf een bijdrage leveren aan een programma.

GAME

Als enthousiast wedstrijdzeiler speel ik graag Virtual Regatta. Hiermee kun je online tegen andere zeilers over de hele wereld racen. Soms win ik, soms niet; dat hangt af van of er echte cracks meedoen.

Online cursusaanbod

Leergangen

Leergang Informatiebeheerder
Start 4 november 2021 (13 dagen) € 4.150

Leergang Adviseur Recordmanagement (versneld)
Start 28 oktober 2021 (14 dagen) € 4.450

Leergang Strategisch Informatie- en Recordmanager
Start 5 oktober 2021 (17 dagen) € 4.650

Cursussen

Toepassing van archiefselectie
19 mei, 2 en 16 juni 2021 (3 dagen) € 1.095

Kwaliteitszorg en risicomanagement
13 en 20 april 2021 (2 dagen) € 875

Leren preserveren - in samenwerking met het Netwerk Digitaal Erfgoed
20 april, 11 mei en 1 juni 2021 (3 dagen) € 450

Postbehandeling in eigentijds perspectief
22 april 2021 (1 dag) € 450

Privacy en bescherming van (persoons)gegevens
11 mei 2021 (1 dag) € 450

Toepassing gemeentelijke selectielijst 2020
17 mei 2021 (1 dag) € 450

Praktijkdagen informatiewet- en regelgeving
25 mei, 8 en 22 juni 2021 (3 dagen) € 1.095

Basiscursus Informatiebeheer
3 en 10 juni 2021 (2 dagen) € 875

Office 365 voor digitaal samenwerken en informatiebeheer
11 en 18 juni 2021 (2 dagen) € 875

Informatiebeheer in verandering
17 juni 2021 (1 dag) € 450

De VHIC Faculty biedt interactieve open cursussen variërend van één tot drie dagen. Daarnaast bieden we volledige leergangen. Al onze opleidingen zijn erop gericht om in korte tijd veel kennis op te doen van een specifiek onderwerp. De link naar de praktijk - úw praktijk - staat hierbij centraal. Zo kunt u tijdens en na uw opleiding direct met de kennis aan de slag.

Alle trainingen in het voorjaar van 2021 worden online gegeven.

Opleiding op maat?

Bent u op zoek naar een incompany-training of wilt u een cursus op maat? Informeer dan naar de mogelijkheden voor een opleidingsprogramma afgestemd op uw wensen en behoeften.

Bekijk het volledige opleidingsaanbod op vhic.nl/opleidingen